

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

2009

Eva Chloupková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra psychologie

Bakalářská práce

Využití výtvarné tvorby ve volném čase dětí

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Marie Lhotová, Ph.D.

Studentka: Eva Chloupková

Ročník: 3, prezenčního studia

Studijní obor: Pedagogika volného času

Akademický rok: 2008/2009

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma „Využití výtvarné tvorby ve volném čase dětí“ vypracovala samostatně, pouze s použitím zdrojů uvedených v seznamu použité literatury.

Děkuji své vedoucí práce, paní Marii Lhotové, za milé a vstřícné vedené, za její cenné rady, připomínky a ochotnou pomoc. Děkuji také ZŠ Rožnov, panu řediteli, vychovatelce Janě Tuřkové a dětem, které mi umožnily moji aplikační část uskutečnit.

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Teoretická část.....	9
2.1.	Druhy výtvarné tvorby	9
	Arteterapie	9
	Ergoterapie	9
	Artefiletika	10
2.2.	Archetypální aspekty	11
2.3.	Vysvětlení dětských kreseb	12
	Kresba	12
	Klasifikace.....	12
	Podle síly čar	12
	Význam směrů čar	13
	Význam znázornění postavy	13
	Geometrie kresby.....	13
2.3.1.	Klasifikace symbolů v dětské kresbě	14
2.3.2.	Co se můžeme z dětské kresby dozvědět	16
2.3.3.	Zobrazení zvířat	17
2.3.4.	Využití dětské kresby pro diagnostiku	19
2.4.	Výtvarné vnímání z hlediska intelektuálního rozvoje dítěte	20
	Předškolní věk (3-6 let).....	20
	Mladší školní věk (6-11 let).....	21
2.5.	Vývoj dětské kresby	22
	Období skvrn	23
	Čmáranice	23
	Hlavonožci.....	23
	Popisný symbolismus.....	24
	Popisný realizmus	25
	Vizuální realizmus	25

Potlačení.....	26
Umělecké oživení.....	26
2.5.1. Kresba lidské postavy.....	27
2.5.2. Archivace, jako prostředek k určení vývoje dítěte.....	28
2.6. Umění jako ventilace.....	28
2.7. Umění jako nonverbální komunikace	29
2.8. Brvy v očích dětí.....	30
2.9. Osobnost pracovníka	31
Psycholog.....	31
Pedagog volného času / vychovatel.....	31
2.10. Volný čas dětí	32
2.11. Specifika práce s dětmi ve volném čase	32
3. Praktická část.....	34
3.1. Jak broučci malovali motýla.....	34
3.2. Kresba postavy.....	38
3.3. O šnečkovi, který chtěl nový domeček	41
3.4. Warteggův test	44
4. Závěr	48
5. Použitá literatura.....	50
6. Abstrakt.....	51
7. Abstract	52
8. Seznam příloh.....	53

1. Úvod

Jeden z prvních záměrů, který mě vedl ke zpracování práce týkající se tohoto tématu, byl už na střední škole, kde mě předměty blízké výtvarné výchově zajímaly. Bavily mě různé techniky, nové netradiční výrobky, kombinace různých materiálů a také práce s dětmi.

Zajímala jsem se také o arteterapii, ta ale pro práci s dětmi, vzhledem k mé nedostatečné kvalifikaci, nebyla v tomto případě tou správnou volbou. Týká se totiž také výtvarna, volné tvorby a z velké části fantazie a dobrovolnosti. Všechny tyto zmíněné činnosti, které napomáhají člověku k vytváření si svého klidu a pohody při terapeutických činnostech, mohou být pro jedince velkým přínosem, zejména v e směru léčby. A tak pro moji práci v ýtvárné techniky zvítězily.

Práce s dětmi mě baví, u dětí si můžeme všimnout jejich nápaditosti, nevyčerpatelná fantazie v tvorbě je tak odlišná, že jen samo dítě někdy může říci, co vlastně ta věc, kterou vytvořilo je. I když naše oči nesouhlasí, my musíme, protože dítě by se cítilo ukřivděno. Protože ono to tak vidí a tak to zkrátka je. To je byl ten hlavní důvod, který mě vedl ke zpracování tohoto tématu.

Svoji práci jsem rozdělila na dvě části. Na teoretickou a praktickou. V teoretické části čerpám z publikací různých autorů. V aplikační části jsem se zaměřila na praktické dovednosti, kde chci sama zjistit, co obnáší práce s dětmi mladšího školního věku, jak reagují na mnou zadávané úkoly, jak si s tímto úkolem dokážu poradit já sama.

Z použité literatury, mi pro tuto práci, byly velkým přínosem zejména knihy: „Výtvarné čarování“ od kolektivu autorů Slavíková, Slavík a Hazuková. Neméně mi danou problematiku objasnila publikace od Rosaline Davido s názvem: „Kresba jako nástroj poznání dítěte“. Jako doprovodný materiál pro kapitoly věnující se volnému času mi byla ku pomoci publikace od kolektivu autorů: Hájek, Hofbauer, Pávková kniha - Pedagogické ovlivňování volného času.

V práci chci zjistit a porovnat reakce dětí při zvládání různých výtvarných úkolů. Děti mají za úkol kreslit, malovat a modelovat. Výsledek bude závislý na jejich kreativitě. Budu se zaměřovat na to, jak se děti liší ve svých myšlenkách, schopnostech a pohotovosti v řešení výtvarných úkolů.

Mým cílem nebude diagnostika kreseb, neboť na tyto závěry nemám patřičné vzdělání, a kdyby byly závěry nepravdivé, mohly by dětem i jejich rodičům ublížit.

V průběhu studia jsem absolvovala seminář „Výtvarný projev dětí a jeho vývoj“, který mě v mnohém ovlivnil a dodal mi v této oblasti patřičné poznatky. Zjistila jsem, na co se dívat a na co klást důraz při možné diagnostice. Naučila jsem se chápat dětskou tvorbu v tom směru, že na prvním místě je podstatné se do dítěte vžít. Vidět to jeho očima a posuzovat to co chtělo říct s reálnou situací. Nehledat v ničem složitosti, tak jak to obvykle my dospělí děláme, ale pojmout úkol jednoduše. Například: namalovaná postava s širokým rozkročením napovídá jednak o nestabilitě namalované osoby, tak o stejném pocitu jejího autora, který se cítí nejistě, bez pevného ukotvení. Může jít o pocit v nějaké činnosti, společnosti lidí aj. Porovnávání a zjišťování změn prostřednictvím mé činnosti se za takto krátkou dobu nedá přesně posoudit. Jde o záležitost jednoho roku a více.

Pokusím se zaměřit na odlišnosti a možnosti řešení zadaných úkolů. Zejména se pokusím co nejlépe zachytit jejich reakce, názory a připomínky, které někdy bývají moudré a poučné.

Věková skupina tvořících dětí je okolo 6 let, všichni z první třídy ZŠ L.Kuby, Rožnov.

V textu, který předchází samotnému rozboru dětské tvorby, se můžeme dozvědět více o dětech a jejich tvorbě. K čemu je důležité, aby děti byly v těchto aktivitách podporovány. Například to, jak a čím se vyznačují jednotlivá vývojová období dítěte. Čemu dát ve kterých vývojových obdobích přednost, co dítě učit jako první a co učit později. Dozvíme se, k čemu je přínosem kresba jak pro dítě, tak například pro jeho rodiče, odborníky. A v neposlední řadě se seznámíme s jednoduchými metodikami, které jsem s dětmi prakticky prováděla a zjistila, jak je zaujaly. Popsala jsem jejich práci, reakce a sám čtenář už před samotným

přečtením můžeme jen na základě obrázku sám poznat a říci individuální rozdíly mezi dětmi.

V aplikační části s dětmi budu provádět techniku kresby postavy, kde je možnost zjistit, jak klientela, se kterou budu nadále pracovat, je rozdílná a jak je vývojově vyspělá. Dotknu se také další z možných diagnostických metod, která se jmenuje Warteggův test. Ten je možno aplikovat na každou z věkových skupin, je to test, kde se do jednotlivých rámečků, k určitým předtištěným tvarům dokreslují celé obrázky. Autor zcela dle své fantazie namaluje to, co mu předem daný tvar připomíná a na základě těchto odlišností ve skupinové tvorbě se dá sledovat fantazie a individualnost. Dále se pak zaměřím na kresbu a modelování na základě pohádek, ty mají děti vtáhnout do příběhu a tím lépe pochopit následující svoji tvorbu a řešení dané problematiky. Jde o pohádky: „O šnečkovi, který chtěl nový domeček“ a malování a otiskování v pohádce „Jak broučci malovali motýla“.

2. Teoretická část

Kapitola obsahuje informace, důležité pro objasnění celé problematiky volného času dětí a vhodný výběr, provedení a pochopení praktické části níže popsané.

2.1. Druhy výtvarné tvorby

Výtvarná tvorba se skládá z různých činností, jako je zejména malování, kreslení, dále pak lepení, skládání, stříhání, modelování, zkrátka vše, co nás napadne pro výrobu nějakého hezkého předmětu. Výtvarná tvorba se uplatňuje nejen jako rekreace, relaxace, ale také jako léčba. Tou je například arteterapie, ergoterapie či jim příbuzná muzikoterapie, která se věnuje hudbě a zážitkům z jejího vznikání, vnímání a prožívání, ale jí se zde zabývat nebudeme.

a) Arteterapie

Arteterapie je slovo pocházející ze spojení latinského ARS = umění a řeckého TERAPE = léčení, léčba. V doslovném překladu jde o léčbu uměním.

Jde o léčebný postup, který využívá výtvarného projevu, který spolupracuje s hudbou, poezií, prózou, divadlem a tancem. Je hlavním nástrojem k poznání, ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Důležité je sebepoznání, kdy dochází při arteterapeutické činnosti, tedy k navození psychické pohody, uklidnění a radosti z činnosti a hlavně z konečného výsledku díla.

Každý autor má o arteterapii svoji teorii, nicméně základ je u všech stejný, tedy léčba uměním. Hlavním záměrem je ukázat lidem cestu ke světu kultury a přírody na základě jejich výtvarných zážitků.

b) Ergoterapie

Toto slovo také pochází z latiny a v překladu jej můžeme vysvětlit jako ERGO - dílo, práce, nebo umění a slovo TERAPIE - již zmíněná léčba. Jde tedy o pracovní terapii neboli léčbu prací.

Slouží jako terapie motoricko -intelektuálních funkcí a sociálních schopností člověka s cílem dosažení samostatnosti v osobním, sociálním a pracovním životě. Využívá bohatého spektra různých materiálů, kdy lepíme, skládáme z papíru, stříháme, trháme, pracujeme s muchláží (zmačkaný papír) aj. Obsahuje i poradenskou činnost a to s hlavní orientací nejen na jedince, ale také na jeho rodinu a příslušníky. Činnost spočívá v sestavení a adaptaci vhodných pomůcek na jeho individuální potřeby. Tato terapie je orientována spíše na seniory a na jedince s postižením.

Záměrem je docílit zlepšení funkčního stavu jedince. Zaměřuje se totiž např.:

1. Motorické postižení
2. Úchop ruky
3. Koordinace oko-ruka
4. Bilaterální koordinace (spolupráce levá, pravá)
5. Prono-supinační pohyby předloktí (rotace v předloktí o 180°)
6. Percepce - neboli senzorické vnímání
7. Svlékání a oblékání
8. Dovednosti s tužkou
9. Ostatní aktivity denního života.

c) Artefiletika

Arteterapii je velmi blízká, už překladem slov: arte -umění, filetika-výtvarný, nebo dramatický projev spojený s rozhovorem o zážitcích, které se k němu vztahují, je příbuznost evidentní. Slovo je odvozeno od helénistického učence a básníka Filétovi z Kou.

Její cílem je povzbudit duševní síly a předcházet jejich psychickému nebo sociálnímu selhávání při zátěži nejčastěji u dětí. Artefiletiku po úpravě aktivit můžeme také využít s dospělými jedinci i se seniory, na ně má vliv očištný a uklidňující.

2.2. Archetypální aspekty

V přesném překladu je archetyp pravzor, nebo původní typ. Lze jej chápat jako obecné prazkušnosti lidstva, které v určitých životních situacích v nás ožívají. Jsou to takové obrazy uložené v našem nevědomí spojené s prožitky.

Například archetyp matky, toto slovo zpravidla ve většině z nás evokuje slova jako je láskyplná, pečující, starostlivá, hodná atd. Tato tvrzení vychází ze zkušeností a nemusíme nad nimi dlouho přemýšlet. Proto o archetypech mluvíme ve výtvarné tvorbě, p oznáme tak, jaké má vztahy a zkušenosti dítě s daným člověkem, zvířetem aniž by si to přímo uvědomovalo, nebo pamatovalo.

Za archetyp označujeme něco, co je v nás uloženo a bylo patrné i u našich předků daleko do minulosti. Ovlivňují naše chování, týká se to těch nejdůležitějších věcí, vztahů a proto se o nich dokážeme domluvit.

Způsob chování, všem lidem společný, závisí na archetypech (například miminko, ke kterému mluvíme s vlídností, se po čase vždy rozesměje. Nemá to naučeno, ale vrozeno. Cítí to tak). Jsou ale kulturní tendence, jež se vztahují k danému obyvatelstvu a nejsou už tak jasně čitelné všem. Například bulharský neverbální souhlas je náš neverbální nesouhlas.

Naopak naše neúplnost, nerozvinutí nebo potlačení některých stránek na ší osobnosti má za následek, že v nás ožije stín, který na sebe bere podobu tohoto našeho vnitřního nesouladu. Tento vnitřní nesoulad je obvykle náš í osobě naprosto neviditelný, nevidíme ho, jako nevidíme sami sebe. Stín současně vyvolává iluzi, že příčinou tohoto nesouladu jsou osoby kolem nás, do kterých si svůj problém nevědomě promítáme. Tak se náš vnitřní nesoulad zhmotňuje, stává se viditelným až v mezilidských vztazích (nebo spíš konfliktech), které prožíváme. (Výše zmíněný archetyp matky u týraného dítěte nebude shodný, bude v něm evokovat nepříjemné pocity, stíny.)

Důležité je, že archetypy (zda se slučují s kladnými, tedy správnými tendencemi, nebo s těmi negativními) se mohou velmi dobře vyjádřit symboly a to výtvarně, dramaticky, nebo i muzikálně. V této podobě je také můžeme rozvíjet, prožívat a poznávat. A v konečném důsledku, tím předcházíme potížím s jejich

nezvladatelnými živelnými projevy, či s jejich potlačováním. Proto je důležité dát příležitost symbolům, aby se „projevily“.

V pohádkách, které jsou všem dětem známé, se vyskytuje mnoho aspektů, které jim přímo nevysvětlujeme.¹

2.3. Vysvětlení dětských kreseb

▪ **Kresba**

- je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti dítěte.
Zahrnuje jak snění, hru, tak i realitu
- 1. studie dětských obrázků zhruba před 85 lety
- ve škole je kreativita dítěte ve většině předmětech potlačována, proto je důležité alespoň ve volném čase tento handicap vynahradit
- každý, kdo chce číst a chápat dětskou kresbu, musí zapomenout na to, že je dospělý a být chvíli dítětem. Snažit se vnímat vše jednoduše tak, jako oni. Podstatné je ale také mít patřičné znalosti v tomto oboru. V této oblasti je totiž velmi jednoduché špatně diagnostikovat a tím ublížit

▪ **Klasifikace**

a) *podle síly čáry*

- dítě bez sebedůvěry - kreslí tenké, lehce naznačené čáry a stále svůj obraz předělává
agresivní dítě – znázorňuje silné čáry, někdy až protrhává papír
- vyrovnané dítě – své čáry má pod kontrolou

• ¹ ledová královna symbolizuje studenost a mrazivost. Ukazuje jak špatná je “špatná” matka

• červená Karkulka se týká ontogenetického vývoje osobnosti a jejího pohlavního dozrávání. Jedná se o probuzení plodivé schopnosti ženy na sklonku puberty (symbolika červené barvy – krev, menses) a vlk (symbol muže) znázorňující rizika intimního vztahu

• vlk a sedm kůzlátek děti jsou vystaveny napospas zlému světu, poučí se

b) význam směrů čar

- mírné, citlivé děti kreslí především křivky
- realistické a podnikavé používají přímky a úhly
- dohled nad impulzivitou dítěte se projevuje vyrovnanými poměry prvků
- vyrovnané dítě kreslí do středu; nahoře papíru znázorňují pýchu, dole stabilitu
- podle vedení končetin lze posuzovat optimismus, nebo pesimismus

c) význam znázornění postavy

- to, jak jsou postavy kresleny a kde v prostoru znázorněny je ovlivněno tím, jaký postoj k nim dítě zaujímá. První osoby maluje dítě pro něj nějakým způsobem důležité
- Z velikosti postav můžeme vyčíst důležitost i roli postav. Když je při kresbě rodič malován on sám stejně veliký jako rodič, může to znamenat například to, že on se považuje za stejně důležitého. Když je třeba maminka větší než tatínek, může to vypovídat o tom, že maminka je s dětmi častěji, věnuje se jim více, tedy je pro ně důležitější. Nebo má v rodině důležitější roli než otec

d) geometrie kresby

- když si list papíru rozdělíme vertikálou na dvě poloviny, vznikne nám:
 - levá strana = minulost a introverze. Také znázorňuje vztah k matce
 - pravá = budoucnost a extroverze, symbolizuje vztah k otci

2.3.1. Klasifikace symbolů dětské kresby

Dětské výtvarné práce podle Babyrádové obsahují řadu geometrických obrazců, které mohou být klasifikovány jako symboly. Nejčastěji používaným symbolem je bod.

- **Bod** je výrazem zastavení (koncentrace a kontemplace) nachází - li se uprostřed jiného obrazce, pak symbolizuje střed. Znázorňuje trvalost, ve smyslu původu děje. Body mohou být seskupovány do různých obrazců, počet bodů může souviset s numerologií, tedy opět nic na první pohled zřejmého.
- **Přímka** je také symbolem, který nám o autorovi může něco vypovědět. Sledujeme směr, odkud vede a kam, zda je rovná, nebo zakřivená. Horizontálně provedená křivka vypovídá o klidu, plynutí, pasivním ženském principu. Můžeme ji číst jako dělitele nebeského od pozemského. Vertikální linie je naopak výrazem pro vzduch, je spojován s mužským kosmogonickým principem, jež představuje aktivní přístup k životu. Pokud vertikála směřuje do hlubin spodního prostoru formátu, napovídá o možném vztahu dítěte s podsvětím, lidským nevědomím a temnými silami duše. Mezi další signály plynoucí z přímky je esovitě prohnutá přímka - tzv. sigma, jež je příbuzná spirále. Vyskytuje se v podobě horizontální i vertikální. Tento symbol děti s oblibou využívají pro zdůraznění nějakého předmětu, kdy chtějí zvýraznit například náušnice, nebo součástku nějakého stroje, nebo i při znázornění lidského těla - nos, ucho. Dynamické lineární tvary znázorňuje dítě zcela spontánně. K tomu je pobízí jejich zvědavost a touha zachytit procesy, s nimiž se setkává.
- **Kruh**, pro děti podstatný symbol více, než se může zdát. Není to jen pouhé znázornění hlavy, trupu, nebo oka. Tento tvar představuje věčný přírodní

koloběh i událostí lidského života. Jsou v něm obsaženy ostatní základní geometrické obrazce, jako je trojúhelník, čtverec i kříž. Jedním z nejčastějších používaných kruhů je slunce ve smyslu světla i tepla.

- **Kříž**, pojení vodorovné a svislé přímky v jeden tvar je jedním z nejstarších symbolů v umění a má značný význam pro religiozitu. Patrný střed linií vypovídá o dynamice symbolu. V dětských kresbách se s ním setkáme poměrně často a to ne vždy souvisí s křesťanskou tradicí, životem, smrtí, aktivitou nebo pasivitou. Kříže ve tvaru T děti často namalují při znázornění figury. Ve výtvarném tváření rozeznáváme několik druhů křížů a to podle délky a sklonu linií, kterými je tvořen.

Rovnoramenný kříž je symbolem vyváženosti a harmonického přístupu aktivity. Kříž ve tvaru písmene X konstatuje svým aktivním výrazem s klidem a pasivitou kříže ve tvaru znamení +.²

- **Čtverec** a jiné kvadratické útvary

Čtverec, symbol pozemskosti působí staticky, a pokud se v dětské kresbě vyskytují obrazy komponované do kvadratických schémat a v tomto případě už nejde o čtverec jako útvar, ale o samotné čtvercové kompoziční uspořádání. Příčinou tohoto uspořádání může být vnitřní touha po stabilitě, vyrovnanosti a o výrazu hmotné vyváženosti. Čtverec je také výrazem čtvero živů (oheň, voda, země, vzduch), nebo také čtvero ročních období, či světové strany.

Při interpretaci čtverce je důležité brát v úvahu to, jak je postaven. Pokud stojí na jednom ze svých vrcholů, je tvar aktivizován a tím je i odlišná jeho interpretace. Pokud jsou znázorněny dva na sobě stojící, můžeme symbol charakterizovat jako aktivitu a pasivitu. Rozdělením symbolu úhlopříčkou na dva trojúhelníky se objevuje protikladná interpretace pozemského a nebeského. I úvaha nad výskytem dvou shodných trojúhelníků.

² BABYRÁDOVÁ, H., *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Str 59.

o **Spirála**

U tohoto tvaru rozlišujeme jeho levotočivost a pravotočivost.

Pravotočivé spirála znamená obecně dobro, vývoj, nebe a štěstí. Kdežto levotočivá představuje pekelné zatracení a destrukci.

Spirála jako ne uzavřený symbol vyjadřuje dynamiku, zejména všech změn probíhajících v kosmu, zároveň ale také fixaci na osu, pevný řád, s jehož působením se všechny změny dějí.

Její výskyt je patrný již v prvních dětských čmáranicích a symbolizuje zpravidla nějaký děj.

2.3.2. Co se můžeme z dětské kresby dozvědět

- validitu a emocionalitu dítěte, jeho aktivitu a zájmy
- rovnováhu bio-psycho-sociálních stránek dítěte
- dítě v kresbě odhaluje obsahy, o nichž by se mu slovy těžko povídalo. Buď proto, že to ještě neumí pojmenovat, nebo proto, že si svůj stav neuvědomuje
- hraje svoji výraznou roli při podporování fantazie a nevědomí.
- výtvar je hmatatelný, my ho proto můžeme pozorovat i po delší době (někdy se zaměříme na již dávno minulý výtvar a vše poté vidíme mnohem jasněji, můžeme si už říci „vždyť to už dávno bylo jasné“)
- tvoření ve skupině může vést ke spolupráci a sblížení členů
- kresbou má možnost dítě sdělit své city, jak samo sebe prožívá a jak vidí své okolí
- zkušenému psychoterapeutovi dává kresba „klíče“ k porozumění zašifrovaným problémům dítěte. D. Engehart upozorňuje, že „při kreslení obrázků dítě objevuje svou moc a při psaní svou bezmoc“³. Proto je kresba pro dítě oblíbeným výrazovým prostředkem, nevyžaduje totiž jinou schopnost než udržet tužku v ruce a tvořit. Psychologové také říkají, že zkoumání kresby představuje „královskou cestu“ do dětské duše

³ DAVIDO,R.: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Str. 19.

- nevhodná volba aktivity může u některých jedinců vyvolat úzkost, nespokojenost, či jiný neblahý pocit z toho, že jim například připomíná nějakou nepříjemnou situaci, na kterou by raději zapomněli, nebo činnost nepatří k jejich oblíbeným. Stává se také, že používané předměty pro tvorbu jsou jim z jistého důvodu nepříjemné
- mezi klady a zápory výtvarného umění můžeme najít spektrum skupinových zážitků, které nás mohou obohatit, pobavit a odhalit zajímavé informace a podněty týkající se naší osoby i dalších členů

2.3.3. Zobrazení zvířat

Zvířata jsou lidem velmi blízká, obklopují nás a ze zvyklosti jim přikládáme určitý znak. Už i v bajkách a pohádkách mají své symboliky – medvěd jako hromotluk, páv je pyšný, liška zase vychytralá, sova představuje moudrost, opice chytrost, chameleon mění barvy tudíž i názory, postoje. Díky zvířatům nepřímo naznačíme vlastnosti člověka a o to blíže jsou člověku. Z toho důvodu jsou znázorňovány v lidské tvorbě.

- **Kůň** – dětmi jedno z nejčastěji znázorňovaných zvířat. Vyjadřuje události s rychlým spádem. Děti mnohdy považují za svůj handicap, že koně neumí namalovat. Často k němu v dětských kresbách náleží rytíř s mečem, nebo kreslí okřídleného koně – pegasa.
- **Pes** – na psa je možno hledět různými způsoby. Pes je věrný svému pánovi, často také ale bývá na vodítku. Se psem se dá špatně zacházet, aniž by kladl odpor, a zároveň mu lze závidět pohlazení a bezstarostnost.
- **Kočka** – skrývá tajemství, magickou sílu a nezávislost. Je ale také představitelka něžnosti a přátelství.

- **Divoké šelmy** – pokud jedinec při znázornění rodiny interpretuje otce jako šelmu – vlka, krokodýla, tygra, či podobné útočné zvíře, obvykle tím poukazuje na strach, který z otce má. Nemusí jít vždy jen o otce. V úvahu připadají i jiné autority – manžel, šéf atd. Pokud jsou zvířata postavena proti nějaké postavě, dodávají jí důležitost.
- **Ptáci** – v letu vyjadřují jistý stupeň svobody, nadhledu, zatímco ptáci v hnízdě vyjadřují domov, nebo naopak ztracený domov, ze kterého stejně jako autor brzy ptáčci vyletí.
- **Ryby** – jsou často znázorňovány s pocitem štěstí a pohody. Na druhé straně je také ryba, která je na udici rybáře. Kdo je rybář? Otec? Někjaká jiná autorita? To lze přesně určit jen podle dalších kreseb a podrobnějšího vyšetření.
- **Motýl** – znázorňuje lehkost až naivitu a nevěru. Může mít podobu různou, jako nevěra k sobě samému, k druhým nebo setkání se s ní.
- **Zajíc, králík** – plodnost a nový život. Ne nadarmo je symbolem velikonoce, které znamenají znovuzrození a nové bytí.
- **Drak a jiná monstra vynořující se z vody** - sehrávají zvláštní úlohu, zosobňují přechod od chaosu (mořské hlubiny) k pozemsky utvářenému řádu. S drakem se utkávají hrdinové, aby se dostali z hlubin nevědomí do vědomé sféry.
- **Had** – nejmagičtější živočich, který byl odjakživa symbolem všeho podivuhodného. Hadí vejce jako amulet králů, had jako příslib omlazení, dlouhověkosti a moudrosti. Vypovídal také o zlu.

Zvířata v párech také ledacos vypovídají. Například lev a želva vypovídají o nějaké neslučitelnosti, o něčem co se k sobě nehodí.

Takový pes a kočka znázorňují pár, tedy se doplňují se. Zvířata jako je například žirafa a kočka jsou dvě rozdílné bytosti. Ty se s svým domovem, velikostí, vzhledem i vlastnostmi se neslučují. Dítě tak znázorňuje velkou, například územní, názorovou, povahovou vzdálenost mezi někým či něčím. Dvojice zvířat stejného druhu symbolizují rovnováhu.

Když děti kreslí zvířata, jsou často ovlivňováni určitými tradicemi, které znají o zvířatech (medvěd – hromotluk, páv – pyšný, opice – chytrá). Zvíře ve skutečnosti představuje samotnou bytost a jeho vztahy k vnějšímu světu. Krvežíznivá zvířata (vlci, tygři) obvykle vyjadřují obraz otce, kterého se děti bojí. Jsou-li však tato zvířata umístěna proti postavě, dodávají osobě důležitost.

Teplé slunce s věncem paprsků nakreslí dítě, které má dobré vztahy se svým otcem. Jestliže dítě svého otce neakceptuje, nebo se ho bojí. Nakreslí slunce agresivní barvou, tedy (červenou), nebo barvou vyvolávající úzkost (černou). Obloha bývá někdy spojována se smrtí a vyjadřuje úzkost. Také však otevírá cestu k představám a mimozemskému dění. U dítěte, které se pomočuje, se často vyskytuje v kresbách voda.

Př. Setkala jsem se s obrázkem dítěte, kde dítě malovalo hnědé skvrny i na místech, kde se absolutně nehodily. Například skvrny na koberci, nábytku atd. Při společné analýze s odborníkem se zjistilo, že matka a na svých dětech vyžaduje přílišnou aktivitu. Nutí je do neustálých činností, zapisuje je do kroužků, pořádá pro ně výlety a děti nemají čas na sami sebe, na hru a odpočinek. A tak to zmíněný kluk řeší po svém. Své výkaly v reálném světě nanáší na koberec, sedačku, stěny...jako jeho formu odmítnutí a vzpoury.

Je také důležité sledovat, když dítě v kresbě něco vynechá. Nevědomé vynechávky většinou poukazují na problémy dítěte, protože kromě opomenutí z roztržitosti existují i vynechávky, které jsou mnohem příznačnější a vyjadřují jeho citové nebo sociální problémy. Například chybí-li u domu dveře a cesta, znamená to, že jedítě uzavřené do sebe a špatně komunikuje.

2.3.4. Využití výtvarné tvorby pro diagnostiku

- při zjišťování mentální úrovně (IQ)
- jako komunikační pomůcka – v případě, že dítě dostatečně neovládá jazyk, kresba vypovídá o tom, co dítě cítí, ale nedokáže to vyjádřit slovy

- prostředek zjišťování výkonnosti dítěte
- nástroj k vyjádření znalostí dítěte o svém těle a jeho umístění v prostoru
- předmět zkoumání afektivity (*schopnost reagovat pomocí emocí a citů*) dítěte

2.4. Výtvarné vnímání z hlediska intelektuálního rozvoje dítěte

Předškolní věk 3-6 let

- **Vnímání** – stále se zlepšuje, na začátku období je nedokonalé, ke konci dítě dokáže rozlišovat barvy, výšky tónů, různý rytmus atd. Vnímání času a prostoru je pro něj obtížné.
- **Paměť** – děti tohoto věku preferují spíše obraznou paměť, převládá spontánní zapamatování si na mechanickém základě. Můžeme si povšimnout i prvopočátků úmyslného zapamatování a logické paměti. Kapacita paměti a vytrvalost se postupně se stárnutím dítěte prohlubuje.
- **Fantazie** – dítě ji uplatňuje velmi hojně a svými představami nahrazují někdy chybějící poznatky. Obzvláště v kresbě, hře a slovním projevu, je možné tento jev sledovat. Tato jejich fantazie je někdy označovaná jako dětská lež. Nejde o skutečné lži, kdy by dítě záměrně klamalo své okolí. Projevuje se jen fantazie s nízkou mírou rozumové korekce.
- **Pozornost** – předškolní děti jsou nestálé, vrtkavé a jejich pozornost je pomíjivá. Rychle se pro něco nadchnou a stejně rychle je přestane činnost bavit. Důležité je činnosti pravidelně střídát.
- **Myšlení** – děti myslí v představách, používají konkrétní představy daných věcí, situací.
- **Vůle** – je jako všechny ostatní složky ve vývoji, dítě se snaží stanovovat si cíle svého jednání. Zdokonaluje se v sebeovládání, což má souvislost s počínajícím úmyslným zapamatováním si a se záměrným udržováním pozornosti a disciplínou.

- **Sociální vývoj** – dítě se stále více dožaduje vyšších citů, jako je zvědavost, smysl pro krásu a pro dobro a zlo.
Zvyšuje potřebu společenských kontaktů, obzvláště s vrstevníky, pro mnohé z nich, je první touto zkušeností mateřská školka.
Dominantní činností tohoto věkového období je hra, zájmy jsou labilní, nevyhraněné a velmi nahodilé. Schopnosti jsou převážně nerozvinuté.

Mladší školní věk 6-11 let (žáci prvního stupně ZŠ)

- **Vnímání** – s dozríváním smyslových orgánů se zdokonaluje vnímání, to je jasně zřejmé na tom, jak přesněji a názorně dítě emocionálně prožívá své okolí. Stává se cílevědomější a systematictější s delším trváním.
- **Paměť** – převažuje názorná, tedy snáze si zapamatují to, co vidí, slyší a vnímají pomocí smyslů. Pro svoji nedostatečnou slovní zásobu, mají děti sklon k mechanickému zapamatování. Se vzrůstajícím rozvojem myšlení a řeči se stále více uplatňuje i paměť logická.
- **Fantazie** – není tak prioritní, jako u předchozího období, kdy mnohdy nahrazovala nedostatek zkušeností. V tomto období není fantazie chudší, jen je více kontrolována myšlením. Ve vyučování, nebo volném čase se uplatňuje více paměť reprodukční. Tzn., že dítě fantazii využívá zejména na to, že si představí to, o čem učitel, vychovatel hovoří.
- **Pozornost**-stále se zlepšuje, Na počátku období, v první a druhé třídě, je ještě labilní a dochází ke s naděmu rozptýlení okolím. Tak jako se vyvíjí bezděčná pozornost, je ve vývoji i ta záměrná. Délka cílené pozornosti je však stále kratší, tento druh pozornosti dítě více vyčerpává a proto je důležité pozornosti střídání. Bezděčnou vyvoláme vhodnou motivací, probuzením zájmu, pestrou a zajímavou činností. S neustálým střídáním dosáhneme menší unavitelnosti dětí, zpestření a zaujetí činností.
- **Sociální vývoj** – jedinec okolí, se kterým se setkává, rozšiřuje stále více na dospělé osoby, kdy se setkává s pedagogy, vychovateli i jinými dospělými,

nebo vrstevníky ve škole, kroužku, nebo zájmové činnosti. Velmi silně vnímá autoritu dospělého, která může být v různých rolích od učitele, přes souseda, rodiče po filmovou hvězdu. Po osmém roce věku dítěte se u něj projevuje kritičnost vůči dospělým.

Utváří si první kamarádké vztahy, které bývají labilní, a to může mnohým rodičům přivádět těžkosti.

- **Představy** – děti jsou konkrétní a ve velmi živých obzorech tam, kde má dítě dostatek zkušeností na základě vnímání. S možností rozvoje poznávání se představy hojněji a barvitěji se u dítěte projevují.
- **Myšlení** – převažuje konkrétní, při řešení problémů se zajímá o současné události, teprve později uvažuje nad události minulými a budoucími. Srovnávání na základě podobnosti, analýz a syntéza prvků se postupně zdokonaluje.
- **Hra** – pro děti mladšího školního věku má stále velký význam, mění se však její charakter, kdy je realističtější, obsahuje méně fantazie, je promyšlenější, plánovaná a složitější. Dávají přednost hře ve skupině, spolupracují a věnují se předem daným pravidlům, zejména při pohybových činnostech.
- **Práce** – v tomto věkovém období má spíše podobu sebeobsluhy, pomoci kamarádům, nebo mamince s domácími povinnostmi, hospodařením, nebo společensky prospěšné činnosti. To vše má kladný vliv na utváření morálních vlastností dítěte.

2.5. Vývoj dětské kresby

Kresba dětí prochází stejně jako oni svým vývojem. Děti, které měly od svých rodičů dostatek podnětů prostřednictvím mluveného slova, se dokážou mnohem lépe vyjadřovat. Zprvu výtvarně, později s lepším rozvojem slovní komunikace.

1. Období skvrn

Dítě do jednoho roku

- už v tomto věku dítě při objevování svého okolí zjišťuje, že věci kolem něj se mění a že on tuto změnu může ovlivnit. Pokud má příležitost k tvorbě skvrn, například u jídla, tato činnost se mu zalíbí. Zdobí cokoliv čímkoliv a rádo
- vhodné je tuto jeho touhu podporovat. Například prstovými barvami, kdy je nutno sebe, dítě i okolí patřičně k této činnosti přizpůsobit

2. Čmáranice

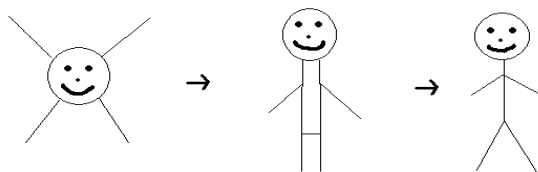
věk dítěte: 18 měsíců - 3 roky

- dítě se nejdříve uspokojuje manipulací s tužkou a zjišťuje, že za nechává stopu a kvůli ní maluje
- dětská kresba tohoto věku se skládá asi ze 40 -ti druhů. Nejčastěji používají elipsy, tečky, čáry, vlnovky... Volba barev je náhodná, řídí se svými pocity a náladami. Papír otáčí, kresba je neuspořádaná. Malování je vždy náhodným čmáráním, které dítě někdy pojmenuje
- pohyby při malbě zaměstnávají svaly ramen, obvyklý směr je zprava doleva. Často svoji ruku nesleduje, spíše okolí. Na konci období je schopno ruku sledovat
- ke konci období je dítě schopno při čmáraní zaměstnávat na místo celé paže jen zápěstí a později jen prsty. Má velkou snahu napodobit dospělého jedince
- u lokalizovaného čmáraní se dítě snaží vystihnout důležité části objektu

3. Hlavonožci

věk dítěte: 3- 4 roky

- rozvíjí se zraková kontrola a objevují se první tvary , jako jsou například kruh, domek, nebo základ lidské postavy v podobě hlavonožce. (obr. č. 1.)
- k malování si vypráví příběhy, komentují.
- Předměty, které malují, jsou nahodilé a neukotvené, bez vztahu.

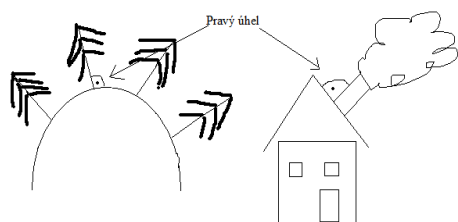

Obr. 1. Vývoj v kresbě lidské postavy. Od hlavonožce po lidskou postavu

4. Popisný symbolizmus

věk 4 - 6 let

- v tomto věku se objevují první osoby jako schéma
- dítě pozoruje samo sebe a myslí, že vše je kvůli němu „sluníčko svítí , protože jsem hodný“ používá barev podobných realitě. Často maluje člověka i v nesmyslných projevech (je stejně velký jako dům)
- využívá detailů, jejich opakování (kvetičky, vločky, okna...)
- vytváří si vlastní rukopis kresby
- objevuje se průhlednost – dům, do kterého je vidět, tělo s vnitřními orgány apod.
- dítě si uvědomuje spodní linii i nebe
- pro něj důležité věci namaluje největší, nebo je speciálně zobrazí (dlaždice chodníku pod nohou, do které ho píchla včela. Jinde chodník není.)
- vyhýbají se kreslení předmětu za sebou
- je pro ně těžké zobrazit kolmice k nejbližší úsečce. Viz obr. č. 2
- často kreslí rádi a spontánně

obrázek č. 2.

- kolem 5. a 6. roku začínají děti při kresbě lidské postavy používat další kolečko, které znázorňuje trup. Postava je vždy nakreslena zepředu. Ruce připojuje k trupu v různé výšce
- až kolem 6. roku dítě nakreslí tělo úplné, se všemi končetinami

- Do kresby postavy dítě promítá samo sebe, kreslí sebe a to tak, jak se právě cítí.
- s přibývajícím věkem dítěte se do obrázků dostává více detailů – v kolečku nakreslí oči, ústa, pupík, vše v podobě tečky nebo malého kolečka

5. Popisný realizmus

věk 6 – 8 let

- zde v kresbách se objevuje logika na úkor vizuální stránky (dítě nakreslí to, co o předmětu ví, a ne, jak jej vidí) neznázorňuje perspektivistu, transparentnost a objevují se první profily
- mezi 5 – 7 někdy až 9 rokem děti znázorňují transparentnost (průhlednost) a sklápění

Objekty, které děti ve svých kresbách zobrazují, jsou jakoby průhledné. I když by měly být zobrazeny, tak jak je vidíme z venku, dítě zobrazí i to, co se nachází uvnitř. Například nakreslí-li dům, vidíme, co je uvnitř domu, nakreslí-li postavu, vidíme skrz oblečení nohy, pupík.

Pro tento věk je také typické tzv. sklápění. Děti nerozlišují perspektivu, nedokážou v tomto věku rozlišit co je vodorovné a co je svislé.

Obrázky neodpovídají skutečnosti, předměty bývají disproporční (nakreslí člověka stejně velkého jako dům). Obtížně rozeznává co je horizontální a co vertikální.

- Dítě kreslí v tomto věku to, co zná a o čem ví. Nakreslí například hlavu z profilu, ale přidá jí dvě oči, i když je vidět jen jedno. Zkrátka ví, že na hlavě jsou oči dvě.

6. Vizuální realizmus

Věk 8-10 (12) let

- závisí na mentální úrovni, sociálním a kulturním prostředí a emoční zralosti dítěte. V tomto stádiu se dítě snaží kreslit to, co vidí. Jde o postupný přechod od kreslení z paměti ke kreslení podle předlohy. Pokouší se zobrazit perspektivu, prolínání, stínování a jiné

- dítě kreslí to, co vidí. Jeho vidění světa je již objektivnější. Nakreslí -li dům, není již vidět, co je uvnitř, jen to, co je vidět okny

7. Potlačení

věk 10 – 14 let

- u této věkové skupiny se v kresbě objevuje rozčarování, větší důraz je kladen na verbální projev a ztrátu odvahy
- mají dojem, že kresbou o sobě něco nepříjemného prozradí. Nejvíce mají ostych z prozrazení své výtvarné „nešikovnosti“
- po 12. roce se děti učí zobrazovat v prostoru
- dětské kresby jsou velmi propracované, obsahují spoustu detailů, jsou více strojené

8. Umělecké oživení

věk 15 let

- jedinec se snaží v kresbě zobrazit i sebemenší detaily, snaží se je i dovést do dokonalosti
- nekreslí tak často jako dříve, zato svoji tvorbu promýšlí, věnuje se zde detailům a snaží se, aby vypadala skutečně. S danými proporci, barevností a kombinacemi.

Kresba sleduje vývojové stupně dítěte. Při nahlédnutí odborníka do kresby dětí stejného věku, často lze identifikovat rozdíly, například v detailech. Tímto způsobem odráží kresba nejen rozumové, ale i osobnostní rysy.

Na určení vývojového stádia dítěte a jeho rozumové, osobnostní a sociální vyspělosti slouží kresebné testy. Nejčastěji se užívá test stromu, domu a lidské postavy.

Pro bližší poznání dítěte se zadávají úkoly na kresbu rodiny, oblíbené činnosti, nebo volné téma.

2.5.1. Kresba lidské postavy

Nejdůležitější kresbou pro psychologický rozbor je dětská kresba člověka, ať samotného, nebo v lidském společenství. Obzvláště důležitým a ve své podstatě nejbližším a nejznámějším společenstvím je rodina.

Když dítě kreslí, lze v tom nacházet symboliku, ale nakreslená postava obvykle vypovídá o autorovi více, než jiné symboly. Prozradí více než by chtělo, ba dokonce vědělo. Do kresby dítě promítá celé své „já“.

Postavu zdůrazňuje a také zároveň oživuje obličej, někdy má správné proporce, jindy bývá obrovský, zejména u velmi malých dětí, které postavám kreslí velké hlavy. U starších dětí jsou velké hlavy patologickým příznakem vyskytují se většinou u paranoiků, kteří trpí hypertrofií „já“. Naopak malé hlavy mohou svědčit o depresivnosti a o dětech, které mají sklon nepřikládat důležitost vlastní osobě a tedy trpí pocitem méněcennosti. Důležité jsou také prvky, které hlavě náleží:

- **nos** - ekvivalentem falického symbolu, když se vyskytují sexuální problémy, tak je nos zdeformovaný. Pokud jsou na nosu znázorněny velké nozdry, vypovídá to o diktatuře nakreslené osoby. Naopak malé nozdry mají submisivní osoby
- **oči** - „zrcadlem do duše“ také nás chrání, protože nás upozorňují na nebezpečí děvčata a chlapci se sklony k homosexualitě, kreslí postavám velké oči a výrazným obočím tento sklon ještě zdůrazňují
- **vlasy** - obvykle představují sexuální atribut. Pokud postavy dětí mají načesané a kudrnaté vlasy, vypovídá to o jejich narcistických sklonech
- **uši** - dítě toužící po vědění, kreslí velké uši. Dítě, jež špatně slyší, někdy kreslí obrovské uši, častěji ale jeho kresbám uši chybí, což ukazuje na autorovu neschopnost komunikovat
- **ústa** – symbolizují řeč, je to prostředek pro komunikaci, potravu a v jiné míře i erotiku. Dítě, které opomine nakreslit ústa, zpravidla vyjadřuje sexuální problémy nebo problémy ve vztazích

Tato identifikace se nedá použít vždy a v každém případě. Jsou situace, kdy je nutno se nad obrázkem zamyslet a kombinovat. Brát v úvahu znalosti o dítěti, jeho momentální náladu i faktory, jež ho ovlivňují.

2.5.2. Archivace, jako prostředek k určení vývoje dítěte

Během průběhu terapeutického procesu je archivování prací velmi důležité. Je na nich viditelný pokrok, nebo naopak úpadek v útvarech a obsahových rysech, jako jsou například inteligence, nálada, komunikativnost atd.

Kresby, malby nebo plastické projevy jsou bohatší tematiky, zaměřující se na podrobnosti detailů, živější barevnost, zlepšení prostorového vyjádření, perspektivista a vedení „jistější“ linie.

Archivováním výtvarných děl, před začátkem působení na jedince, můžeme pozorovat, jak na jedince naše činnost zapůsobila. Během ní i na jejím konci jsou jasně viditelné změny, projevující se v bohatší slovní zásobě, délce vět, používání přívlastků a pestrosti mluvy, originalitě, schopnost vyjádřit své emoce, změna postoje k sobě a druhým, proměna v sociálním citění a jednání.

2.6. Umění jako ventilace

Ventilace, nebo také kanalizace jsou pro jakoukoliv tvorbu často používané termíny. Pro laickou veřejnost je můžeme vysvětlit následovně: Představme si město, které mělo původně důmyslnou síť kanálků, jenž však byly v průběhu let zasypány kamením, zaneseny špínou. Jednoho dne přišla nečekaná bouřka spojená s velkým přívalem vody, nefunkční kanalizace neodváděla vodu z ulic, a tak příval stoupal a ničil všechno, co mu stálo v cestě, přitom stačilo včas

vyčistit a uvolnit kanály a kanálky, které byly zanesené, a voda nemusela způsobit škody⁴.

Tuto ukázkou je možno vysvětlit jako obraz spotřebního, pasivního, netvůrčího, duševně oploštěného jedince, jež zasypal své staré kanálky a cestičky. V tomto případě jsou kanálky a cestičky výtvarná a umělecká činnost, v podobě citlivosti a kreativity.

Hlavní příčinou zrodu výtvarné i jiné tvorby je totiž návrat k umění, jako prostředku k uvolnění, a překonání určitých složitých situací. Je totiž známo, že spousta spisovatelů, malířů, sochařů a jiných umělců, tvoří svá díla zejména proto, aby vyjádřili své city, ať kladné či záporné. Počátky arteterapie souvisí s nástupem fašismu a války. Výtvarná činnost pomáhala lidem během války i těsně po ní přežít hrůzy s ní spojené, odstraňovat zažitá traumata a hojit rány.

Existuje řada jedinců, kteří v účinky terapií nevěří, protože je těžko prokazatelná její účinnost. Když se ale zaměříme na obrázky dětí z koncentračních táborů a dnešních dětí s různými vážnými a bolestivými nemocemi, jako je například rakovina, tak přestože mají výtvořky mezi sebou padesát let rozestup, je v nich výrazný pocit strachu ze smrti, úzkost, bolest a marný boj. V obou případech umění pomáhá uzdravovat, bojovat se strachem, úzkostí a pocitem beznaděje. Tím, že i přes nepřízeň osudu vznikne nějaké dílo, podporujeme svoje sebevědomí a důstojnost.

2.7. Výtvarné umění jako nonverbální komunikace

Dnešní doba nás nutí využívat v maximálním měřítku verbální komunikaci, což je mluvená forma sdělování. Slovy můžeme říci spoustu podstatných informací, které mohou být kladné, ale i záporné. Jsou ale takové údaje, které se mnohem barvitěji vyjádří nonverbálně a to buď nějakým skutkem, anebo přímo výtvořem, kresbou, či plastickým ztvárněním. Výtvarným působením dokážeme říci konkrétní čin a v znikne nám výtvoř, cosi hmotného co

⁴ Šicková-Fabrice, J.: *Základy arteterapie*. Str.23

zůstává. Při znázornění činu, či nálady ve formě umění, je snáze uchovatelná reakce a mnohdy přesněji vystihuje situaci. Pokud máme nutkání sdělit negativní informace, máme při tvorbě dostatek času si vše rozmyslet, probát a také od negativy ustoupit.

Uměním řekneme to, co je slovy nevyjádřitelné. Neznáme jazyk jiných lidí, a přesto se pomocí tvorby o nich dozvíme spoustu informací a touto cestou s nimi můžeme též hovořit.

2.8. Barvy v očích dětí

Je řada publikací, kde najdeme význam barev. Dokonale se dozvíme, co která barva znamená, na co poukazuje a co je na ní dobrého a co špatného. My však musíme brát v úvahu také to, v jakém rozpoložení dítě je. Když bude malovat rodinu a namaluje rodiče například v červených tričkách, může to poukazovat na agresivitu. Nikdo už ale dále nebádá na tom, zda rodiče tuto barvu mají za oblíbenou a často ji nosí, proto je dítě takto namalovalo. Zkrátka nemůžeme podle barev uzavírat platné soudy.

Volba a užití barev má jednoznačně psychologickou hodnotu, v této interpretaci je také důležité brát v úvahu nebarevnost. Tedy nepřítomnost barvy nějakého subjektu. Vypovídá to z pravidla o citové prázdnotě, někdy sklony k introverzi.

Při používání barev se posuzuje různé vlastnosti, jako je její intenzita, hustota, viditelnost z dálky, odstín, způsob jejího nanášení – směr čar, přetahování atd. V úvahu se bere i spojení barev, zda kombinace působí harmonicky, nebo agresivně. Jestli jsou v nesouladu, poukazuje to na poruchu citového původu daného dítěte. Jedinec buď napodobuje přírodu, nebo je vedeno svým nevědomím, nejvíce vypovídá o jeho myšlení a osobnosti.

Ve většině případů dítě volí barvy obrázku tak, jak je naučeno a má tedy zakódováno, že tráva je zelená, kmen je hnědý, sluníčko žluté a vždy tyto barvy bude tak volit. Pokud se buď ou rozmýšlet nad barvami oblečení, věcí a doplňků,

dávají děti přednost barvám teplým a jejich teplým odstínům. Což jsou pro ně příjemnější a oblíbenější, než ty ostatní.

Při pozorování obrázku, co se týče barevnosti, můžeme brát v potaz ladění barev, celkový pocit a dojem obrázků (veselost, teplo, nebo naopak zima, smutek).

2.9. Osobnost pracovníka

➤ Psycholog

Pro interpretaci kreseb musí vykazovat určité znalosti, dovednosti a osobní předpoklady, společné pro všechny z oblasti pomáhajících profesí, zejména psychologie, psychoterapie a navíc některé předpoklady speciální.

Důležité je dobře dítě znát, abychom věděli, proč některé věci znázorňuje právě takto, proč se chová tímto způsobem, jaké je jeho kulturní zázemí, vztahy v rodině, zdravotní stav apod.

➤ Pedagog volného času / vychovatel

Je oproti výše zmíněnému psychologovi zaměřen více na samotnou činnost a ne na výrobek. S těmito pracovníky se setkáme v zařízeních, jako jsou školní družiny, kluby, domy dětí a mládeže, střediska volného času apod.

U obou těchto profesí je velmi důležitý dobrý vztah k dětem, dále pak dobrá nálada, pohotovost, improvizace a také práce s hlasem. Ta je pro zaujetí, zejména malých dětí, velmi podstatná. Už i nám dospělým se jistě někdy stalo, že když nám někdo četl sebezáživější příběh monotónně, nezaujal nás tak, jako kdybychom si ho četli sami.

2.10. Volný čas dětí

Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybírat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.⁵

U dětí prvního stupně základní školy je volný čas velmi omezený. Z pravidla se během dne věnují povinnostem spojeným se školou. Poté se věnují hře, která má pro ně tak velký význam, že ji můžeme srovnat s provozem domácnosti, nebo zlepšováním kvalifikace dospělého člověka.

Přesto, že děti mají poměrně málo volného času, můžeme velmi dobře ovlivnit způsob a možnosti jeho trávení v podobě pro hry. A to nabídkou vhodných činností, kdy pod herní činnosti můžeme zařadit například hru na školu, na prodavačku, společnou výrobu dekorace, malbou, modelováním, šitím atd. U dětí je totiž důležité veškerou činnost umět pojmout tak, aby jim přišla zajímavá a dokázaly se na ni těšit a užít si ji.

2.11. Specifika práce s dětmi ve volném čase

V neškolských zařízeních, práce s dětmi, nejsou striktně dána pravidly a osnovy. Více se může přizpůsobit potřebám a zájmům dětí. Je to vhodný doplněk zmíněných zařízení, neboť zde je prostor pro zdokonalení a nápravu toho, co dítě ve škole nepochopilo, nebo v čem má mezery.

Atmosféra a s ní spojené činnosti jsou závislé na osobnosti pracovníka. Pokud je příjemný, pohotový a je schopen improvizace, je oblíbený a své svěřence si snadno získá. Autoritu u dětí má téměř okamžitě. Když je nějaký problém, děti ho přijmou radu, nebo řešení snáze od tohoto „oblíbeného“ pracovníka než od někoho, kdo jim není sympatický. Práce s dětmi je velmi rozmanitá, nikdy však nesmíme zapomínat na humor, pochvalu a s ní spojené klady. Když dítě něco

⁵PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A.:
Pedagogika volného času. Str. 13

„vyvede“ je důležité najít klad. Například že se nezranil, nebo vyzdvihnout něco v té situaci dobrého.

Ve volném čase je zvláštní vztah dítěte a vychovatele / pedagoga. Autorita, tak jako ve škole, zde není žádoucí. Více se propaguje přátelský vztah, ale s hranicemi. Pracovník splňuje roli učitele, instruktora, rádce, přítele, i kamaráda, nebo náhradního rodiče.

Při práci s předškolními dětmi, je důležité znát zákonitosti z vývojové psychologie. Pokud budeme tříleté dítě nutit, aby u činnosti vydrželo více jak hodinu, nebo dvě, bude nevrle a činnost provádět nebude. Tyto děti obtížně udržují pozornost. Ta je u nich stejně se zájmy pomíjivá, a proto je důležité tyto rozmanitosti tolerovat a mít v zásobě jiné činnosti, kterými bychom tyto děti zabavily. S tím souvisí patřičná motivace. Pokud se nám povede dítě vhodně „nalákat“ na nějakou aktivitu, bude se z ní těšit a práce mu půjde o to líp.

3. Praktická část

Obsahem kapitoly jsou na dětech aplikované metodiky čerpané z knih, seminářů a přednášek.

3.1. Jak broučci malovali motýla

Výchovný cíl činnosti:

- Cílem je dětem ukázat nové možnosti a techniky a to, jak se pomocí obtiskování dokážou vzniknout krásné výrobky a kresby.
- Podpora fantazie a tvořivosti spojená s nanášením barvy na dlaně a jejich obtiskování na papír.

Druh činnosti: výtvarná, zaměřená na obtiskování

Délka činnosti: 20-25 minut

Věková skupina: děti 6-9 let

Počet dětí: 6

Pomůcky a prostředky : čtvrtka papíru velikosti A4, vodové barvy, štětec, kelímek s vodou

Příprava: před samotnou činností bylo důležité se s dětmi seznámit. S dětmi jsme se navzájem představili a vysvětlili si, co budeme spolu dělat.

Bezpečnost: při nanášení barev na dlaně dbáme na to, aby se děti neušpinily. Nutné připomenout vyhrnuté rukávy a opatrnost s barvami i vůči ostatním předmětům a vybavení školy.

Motivace: Přečtení pohádky: „Malí broučci se učili malovat a modelem jim stál motýl. Byl to velký fešák s pestrými vzory na křídlech. Seděl na stoličce a každou chvíli zamával křídly, aby kolem zvířil vzduch a trochu se osvěžil. Bylo totiž veliké horko. Broučci se soustředili na malování, ale pořád se jim nedařilo. Barvy se špatně míchaly nebo se zas rozpíjely a vypadalo to, jako by každý brouček maloval úplně jiného motýla. Jednomu vycházel spíš do modra, jinému do ruda a u jiného byl zas docela strakatý. Broučci se lopotili se svráštěným obočím, ale barvy si na jejich výkresech dělaly, co chtěly, jako by byl živé a navíc pořádně zlomyslné. Přelézaly se z e strany na stranu a vůbec neposlouchaly. Starý učitel chrobák už z toho byl zoufalý a motýl čím dál víc mával křídly, aby dal najevo, jak ho to celé už nudí a otravuje. Ale najedou, k nim zničehonic přiletěl brouk Pytlík. „M alujete motýla, mládeži? To je hezké, hahaha! A jak tak koukám, moc vám to nejde! To nic, to nic, Pytlík vám uk áže, jak se to dělá, hahaha! A a niž se zeptal na svolení, popadl štětec a začal. Mísil barvy a patlal je na papír s takovou vervou, až kapičky odletovaly široko daleko. „jen ko ukejte, vždyť to nic není!“ volal. A broučci koukali. Pytlíkovy barvy se totiž úplně splašily! Už je měl nejen na papíře, ale i všude na rukách, na čele, na tvářích a i na nose. Po chvíli se podíval na svůj všemi barvami hýřící výkres a podrbal se za tykad lem: Motýlu se to moc nepodobá, připustil. „Nevadí, příště se to určitě povede“. A Teď si musím utřít ruce, prosím... Rozhlédl se, popadl čistý papír a své od barev upatlané ruce na ně prostě otiskl. „Dvakrát tak a dvakrát tak a ruce jsou čisté, hahaha!“ smál se. „To koukáte, jak si Pytlík ví rady! No tohle! Copak tady mám? Pytlík zůstal stát celý udivený a překvapený vlastním vynálezem – vždyť tam, kde na papíře otiskl své ruce, byl najednou dokonalý obraz motýla! Když to broučci viděli, hned si také začali patlat barvu na ruce a otiskovat je na papír jako Pytlík. A jejich výkresy se plnily nádhernými motýlími obrazy. „No prosím, hahaha! Smál se Pytlík. “Vždyť říkám, že to nic není!”⁶

Postup práce: po přečtení jsme si s dětmi zopakovali, co že se v pohádce stalo, kdo tam co dělal. Názorně jsem jim na tabuli ukázala, jak si v příběhu Pytlík čistil

⁶ MACHOLDOVÁ, T., RYŠAVÝ, M.: *Výtvarné práce s pohádkami*, Str. 65

ruce o papír a co na něj vytvořil. Motýl, který na tabuli vznikl obtiskem mých rukou, se dětem líbil. Nečekala jsem, že je budu muset krotit, aby si prvně nachystali pomůcky a nakreslili motýlu tělo.

Průběh činnosti: před samotným obtiskováním bylo nutné nachystat si potřebné pomůcky. Na papír si děti nejprve nakreslily tělo motýla, hlavu a tykadla. Tím si rozdělily papír na polovinu a motýl měl obě strany stejně velké. Pak děti nanášely barvy na dlaně. Barvy na dlaních musely být hodně syté mokré, aby se jim obtisk povedl.

Z mé strany se činnost povedla. Děti tvořily s chutí, nepovšimla jsem si nějaké nechutě, nebo pocitu nucenosti. Skupinka byla na první pohled různorodá. Jednak pohlavím, věkem, ale v první řadě nadáním a šikovností.

Postřehy: Jako první se na činnost těšila Kristýnka. Jen co „konečně“ dostala vodové barvy, namalovala si dlaň na modro. Když jsem jí ale upozornila, že nejdříve musí namalovat tělo a poté obtiskovat dlaně, jakoby zapomněla na svoji namalovanou dlaň. Malovala motýla tak, jak byla zvyklá. Jen tak štětcem obloučky a před další upozornění na obtiskování si malovala podle sebe. Viz příloha č. 1.

Jakub si v tichosti seděl a obtiskoval všec hna modrá křídýlka. Spolu jsme ale usoudili, že by měl mít i jiné barvičky a tak motýlka doplnil o červenou, domaloval mu oči a pusy. Na obrázku ještě samostatně pracoval a barvy smíchal do neurčitých odstínů, hlavu začernil a podle mého názoru obrázek, když nechtěně pokazil. Ke svému podpisu Kuba ještě domaloval motýlka tak, jak ho znal dříve. Pomocí obloučků vytvořil malého motýlka s tykadly. Viz příloha č. 2.

Natálka si krásně rozvrhla tělíčkem papír na dvě poloviny, namalovala tykadla, oči a začala obtiskovat. Volila barvy modrou, zelenou a žlutou. Ty obtiskovala a dokreslovala do bílých ploch křídel. Nakonec tak jako Kuba domalovala svého vlastního motýlka černě a modře pomocí obloučků. Viz příloha č. 3.

Láďa byl živé dítě. Už od samého začátku mi říkal , jak zamnou do „malování“ nechtěl, ale paní vychovatelka ho ke mně dala. Jen co jsme ale začali tvořit, zapomněl na tu nechuť, co měl a obtiskoval. Tělíčko zvolil žluté a křídla na jedné straně zelené, na druhé okrové. Do volného bílého místa na papíře na kreslil také svého motýla, který je volen černě, modře a zeleně. Viz příloha č. 4.

Katka volila techniku „v jednoduchosti je krása“. Jako první namalovala černé tělo a tykadla. Pak si malovala dlaně a obtiskovala je na papír. Motýlek měl každé křídýlko jiné. Horní bylo zelené a hnědé, spodní fialové a černé. Viz příloha č. 5.

Terežka namalovala také krásné černé tělo, které půlilo stránku na přesné části. Její obtisky byly také čisté, nedokreslované a jednobarevné. Horní křídýlka měla barvu modrou. Ta spodní zvolila Terka červeně. Viz příloha č. 6.

Splnění cíle: Cíl v podobě seznámení a radosti z obtiskování byl v této činnosti splněn.

Zakončení aktivity: po uklizení všech pomůcek, umytí rukou jsme si s dětmi sedli do kroužku a popovídali si o obtiskování rukama a jednoduché malbě motýla. Děti napadaly různé způsoby, co se dá obtiskovat. Například palec, obtiskování razítek z brambor, razítka na poště atd.

3.2. Kresba lidské postavy

Výchovný cíl činnosti:

- zjištění rozmanitosti kreseb dětí (lidská postava, jakožto ukazatel dětské zralosti nám prozradí o dětech více)
- fantazie a podpora přemýšlení při plnění úkolu

Druh činnosti: malba pastelkami

Délka činnosti: 20- 25 minut

Věková skupina: 6 let

Počet dětí: 6

Pomůcky a prostředky: papír, pastelky

Příprava: Usazeným dětem jsem na společný stůl rozdala papíry a pastelky

Bezpečnost: tato práce není na bezpečnost dětí nijak náročná. Jen je nutné dbát na to, aby děti s pomůckami neběhali a tím nevzniklo možné nebezpečí úrazu.

Motivace: S dětmi jsme si povídali o tom, co rádi dělají, s čím nebo s kým si hrají. V rámci toho, abych je lépe poznala, mi děti namalovaly postavu- sami sebe a nějakou hračku, zvíře nebo člověka, kterého mají rádi.

Postup práce: Každý z dětí si zvolil svůj postup kresby. Všichni i začínali postavou, ke které později přikreslily věc, činnost kterou mají rádi.

Průběh činnosti: činnost se dětem líbila. Nejprve namalovali samotnou postavu, jen tak jednoduše s obrysy. Pak přemýšlely a dolad'ovaly detaily jako oblečení, barvy a zaplnění volného místa na papíře.

Postřehy: Nejzajímavější postup práce byl zřejmý u Kristýnky. Formát papíru zvolila na výšku. Namalovala sama sebe jako postavu v kalhotkách v červeno modrém. Postupným dolad'ováním dokreslila postavě dlouhé vlasy, rohy a pytel. Ze své vlastní postavy vytvořila čertici, která se usmívala, měla velký červený jazyk a velké červené oči. Obličej vymalovala zeleně a dodala jí dlouhé zlaté vlasy. Čertici domaloval veliký bič, pytel, z něhož trčí dětské nohy. Na závěr postavu celou začernila, přimalovala pravé kopyto, ale na domalování levé ruky si už nevzpomněla. Do volného prostoru domaloval motýlky, těm dala zelenou, modrou, červenou, oranžovou a šedou barvu. Obrázek si oznámkovala jako potržená jedna s hvězdičkou. Nejprve s obrácenou jedničkou, podruhé správně. K podpisu dodala datum v neexistujícím formátu a obrázek mi předala s vysvětlením, že čertice a motýlci se rádi nemají, ale jsou tam! Viz příloha č. 7.

Kubík si zvolil papír na šířku. Na levou část papíru namaloval středně velkého panáčka, kde byla na první pohled přítomna dynamika. Panáček se usmíval, měl oči, nos a pusku, husté vlasy a roztažené ruce jakoby mávaly, nebo někoho vítaly. Neopomněl ani pět prstů. Obutí na nohách měl Kubík jakoby mimo nohy, ale to na celém vzhledu jeho obrázku nic nepokazilo. Na pravé straně papíru jsou dvě osoby, které na první pohled vypadají jako kosmonauti. Kubík mi ale vysvětlil, že to je on a jeho sestra na čtyřkolce. Mají na hlavách helmy a nezapomněl ani na detail jako je baterka na čtyřkolce. Nad nimi namaloval černobílé sluníčko, které vymaloval hnědě a mráček. Co je důležité, že Kuba neopomenul, bylo znázornění spodní linky, země. Viz příloha č. 8.

Natálka malovala na šířku, zobrazila se, jako princeznu v růžových šatech se zlatými vlasy. Princezna neměla nohy ani botičky a lítala kdesi v prostoru. V pravé části namalovala Natálka černého koníka, na kterém prý ráda jezdí. Viz příloha č. 9.

Další malíř Láďa, svůj obrázek započal domem, v levé části papíru voleném na šířku. Nerad prý maluje lidi a tak začal domem. Domečku nezapomněl domalovat velkou střechu, kouřící komín, okna a dveře. Po vzájemném povídání domaloval sám sebe, jen o dvě hlavy menší než dům. Sebe znázornil jako černou postavičku s roztaženýma rukama. Jakoby čekaly na objetí. Ruce a nohy vymaloval zeleně. Hlavu a obličej nevymaloval. Namaloval jen oči, jakýsi nos a pár vlasů. Ke své postavě namaloval ještě dva čerty. Každého s velikými rohy, jeden měl ruce prázdné a druhý nesl mikulášskou berli a pytel. Nad čerty létal anděl, který táhl za sebou lano jakoby přivázané ke střeše domu. Létal v oblacích a v protilehlém rohu od anděla namaloval Láďa žluté sluníčko. Čím mě Láďa mile překvapil, bylo znázornění země obrázku zelnou trávou. Viz příloha č. 10.

Katka také zvolila kresbu na šířku papíru. Namalovala se doprostřed papíru, jako holčičku v modré halence a červené sukni, černými botami a s dlouhými vlasy. Po své levici měla postavička hnědého koně s detaily jako uzda a červené sedlo. Do levého rohu obrázku namalovala sluníčko s dlouhými paprsky a velké modré nebe. Zemi znázornila zeleným trávníkem. Viz příloha č. 11.

Tereзка svoji kresbu nejprve chtěla vzdát. Pořád se snažila namalovat hlavu a ta se jí nedařila. Vždycky byla příliš malá. Když jsem jí ale prstem ukázala, jak veliká by hlava její postavičky měla být, vše zvládla sama. Namalovala jí dlouhé vlasy, oči, nos a rozesmátou pusou. Krk a dlouhé ruce se třemi prsty, stejně velký trup a velikou sukni. Na nohy zbylo málo místa a tak je jen znázornila čtyřmi čarami. Vymalovala se, se zlatou sukni modrou a zelenou halenou a oranžový obličej. Po své levici namalovala černou kočku „Mícu“. Jako jediná znázornila pozadí, které volila stříbrně šedou. Viz příloha č. 12.

Splnění cíle: děti můj, předem stanovený cíl, splnily. Nad svojí kresbou přemýšlely a snažily se vystihnout svoji myšlenku co nejpečlivěji.

Zakončení aktivity: zakončení aktivity jsem provedla s každým dítětem zvlášť, povídali jsme si o jejich obrázku, a děti mi povídaly, co namalovaly, proč a jak se kdo jmenuje.

3.3. O šnečkovi, který chtěl nový domeček

Výchovný cíl činnosti:

- rozvoj fantazie při řešení úkolu s novým domečkem pro šneka
- uvědomění si, jak šnek bydlí. Výhody jeho příbytku pro něj samotného
- rozvoj fantazie dítěte v utváření náhradního příbytku

Druh činnosti: výtvarná práce s modelínou

Délka činnosti: 20 minut

Věková skupina: děti první třídy

Počet dětí: 5

Pomůcky a prostředky: modelína

Příprava: Nejprve je nutné usadit děti ke stolu tak, aby seděli u sebe a mohly společně užívat všechny barvy modelíny. Upozornila jsem děti na šetření s materiálem a na opatrnost při kontaktu modelíny s oblečením.

Bezpečnost: při práci s modelínou musíme všichni dbát na to, aby nám nepadala na zem a všechny zbytky, které momentálně nebudeme potřebovat, aby byly pohromadě a nevytvářel se zbytečný nepořádek.

Motivace: To bylo tak. Když se jednoho krásného dne šneček probudil a vykoukl ze svého domečku, hned od prvního okamžiku byl se vším nespokojený. Mračil se na trávu, protože přerostla jeho domeček, mračil se na sluníčko, protože rušilo šnečka při spaní, mračil se na broučky, protože dováděli už od samého rána. Najedou se mračil i na svůj domeček. Nejdříve zjistil, že je i málo barevný a už v něm nechtěl zůstat ani chvíli. Rozhodl se, že svůj domek vymění. Hned

vyvěsil na dveře ceduli a čekal, kdo se mu ozve. Nejdříve se do jeho domečku chtěli nastěhovat broučkové. Sami žádný neměli, protože přespávali pod listy nebo se schovávali pod kamínky či do kvítí. Nabízený šnečí domeček se jim moc líbil a už se nemohli dočkat, až se do něho nastěhují. Šnečkovi se ale pod lístek stěhovat nechtělo, protože listy jsou lehké a vítr by je snadno mohl odfouknout. Také by na šnečka přišlo ze všech stran. Hrůza pomyslet! A nosil by kámen stále na zádech. No to už vůbec ne. Vždyť je příliš těžký. A tak zatím zůstal v domečku a čekal, zda se s výměnou nepřihlásí ještě někdo jiný. V tom okamžiku mu cosi zaťukalo na domeček. A zase! A ještě znovu. Co se stalo? Kdo to ťukal? Kdo se to schovával za domečkem? Šneček dostal strach. Vždyť nikoho neviděl, ani neslyšel přicházet. Až když na něho kápala dešťová kapka, poznal, že na střechu jeho domku začal ťukat déšť. Snad se k němu nechtěly dešťové kapky nastěhovat? Kdepak, ani jednu by šneček nepustil do domečku. Vždyť byly celé mokré a studené. Jen ať pěkně zůstanou venku. Sám se raději hned stáhl dovnitř a liboval si, jak se rychle mohl před deštěm schovat a nemusel se rozhlížet po nějakém úkrytu. Nakonec byl přece jenom rád, že měl svůj domeček, který už za žádný jiný nevyměnil.

Jak si tak šneček chodil se svým domečkem na zádech, zatoulal se až k rybníku. Byl dlouhou cestu docela unavený, tak si chvilku zdříml. Z dřímoty ho ale brzy probralo tiché škrábání. Když se rozhlédl, uviděl docela blízko břehu na hladině rybníka dvě potápky, jak si zaujatě povídají a zobáky ukazují kamsi pod hladinu. Pozorovaly totiž pod vodou larvy chroustíků a hlasitě se divily, jak si larvičky pilně zdobí své příbytky drobnými kamínky z písku, větvičkami, kousky vodních rostlin... víc už šneček neslyšel. Zalezl do svého domečku a zase přemýšlel, co kdyby si nechal svůj domeček znovu předělat a vyzdobit. Ať je chvilku zalezlý, zkusíme ho překvapit. Vytvoříme pro něho nové domečky z hlíny... Nakonec pozveme šnečka na výstavu. Pak se uvidí, co bude dál.⁷

Postup práce: Na základě motivační pohádky se děti dozví, jaký má šneček problém a budou se snažit ho za něj vyřešit. S pomocí modelíny vyrobí náhradní

⁷ SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, V., HAZUKOVÁ, H., *Výtvarné čarování*. Str. 114. a 117.

domeček pro šnečka a ozdobí ho dle fantazie a dostupných materiálů tak, jak si budou myslet, že domeček je nejhezčí a bude se mu v něm šnečkovi líbit.

Průběh činnosti: Děti se na práci s modelínou těšily už od samého začátku, kdy viděli, že ji mám v ruce. Nemohly se dočkat, až ji budou moc použít a tak při četbě pohádky byly nevrle a natěšené. Bylo tedy nutné po přečtení pohádky zopakovat, co se v příběhu událo a co je jejich úkolem.

Postřehy: Kristýnka si nejprve nevěděla rady. Žmoulala modelínu a výrobek se ne a ne povést. Po chvíli, jakoby na to přišla, vznikl jí pod rukama šneček a ulita. Pak se jí ale dílo rozlomilo a málem to vzdala. Nakonec vytvořila netradičního šnečka s ještě více neobvyklým domečkem, který ale velmi hezky ozdobila barevnými kousky modelíny, jako korálky. Viz příloha č. 13.

Kubíkovi se také zprvu nedařilo, nevěděl od kterého konce začít. Pak ale vytvořil dlouhého šnečka s tykadly a ulitou, kterou mu ozdobil kamínky, větvičkami, vyrobil mu dveře a nezapomněl ani na sliz, který šneček za sebou nechává. Až měl šnečka i domeček hotové, vyrobil ještě broučky pod kamenem, květinu a sněhuláka. Viz příloha č. 14.

Natálka se držela hesla, v jednoduchosti je krása. Vyrobita spirálkou zelenou ulitu a k ní zeleného šnečka s tykadly. Ulitu dozdobila červeně a úkol byl splněn. Viz příloha č. 15.

Láďa si nejprve vůbec nevěděl rady. Stavěl obyčejný, lidský domeček. Ten se mu ale s tále kácel a nadržel. Bylo nutné přiložit tedy ruku k dílu a jednotlivé kousky modelíny více přitlačit. Láďa tedy sestavil jednotlivé kousky zdiva, které zvolil modře a střechu vybral žlutou. Před domeček postavil žlutého šnečka s velkými tykadly a oranžovou ulitou. Protože mu zbyla ještě modelína a měl chuť tvořit, vyrobil ještě letadlo, které na první pohled připomíná krásného motýla s velkými tykadly. Viz příloha č. 16.

Posledním z tvořících dětí byla Katka. Ta vytvořila drobounké šnečky, že byly sotva v idět na její malé dlani. Tělo měli oranžové, na hlavě tykadla a na

zádech měli růžové domečky. Jeden měl komín s kouřem a ten druhý měl domeček s balkonem. Viz příloha č. 17.

Splnění cíle: Cíl, který jsem si před zadáním úkolu stanovila, byl splněn. Děti tvořily z modelíny s takovým zaujetím, že nestačily vnímat okolí. Každý měl úplně jiný domeček a to mě velmi potěšilo. Jejich fantazie se projevila v celé své rozmanitosti, a jak můžeme vidět v příloze, výrobky se zdařily a šneček nebude mít lehké rozhodování.

Zakončení aktivity: činnost zakončíme výstavou všech našich výrobků a povídáním si o jednotlivých nápadech. V čem je tento daný domeček nejlepší a jaké má pro svého majitele výhody.

3.4. Warteggův kresebný test

Test Ehriga Wartegga má umožňovat “pohled do výstavby vrstev kortikálního řízení z reflexivních výchozích pozic až ke kvalitativnímu rozlišení duševních smyslových vztahů”.⁸

Původní varianta testu se zaměřovala na zjištění tzv. charakterologického profilu, jež byl tvořen jednotlivými duševními výbavami, přičemž u každé se popisovaly dvě vlastnosti:

- a) cit (vlastnosti: otevřenost, citlivost)
- b) fantazie (zaměřenost na tvar, množství nápadů)
- c) rozum (střízlivost, přesnost)
- d) vůle (pudovost, pevnost)⁹

⁸ ŠOC, M.: *Warteggův kresebný test* [online].

Dostupné na WWW: <<http://www.promeg.estranky.cz/clanky/grafologie-a-psychologie-v-pismu-a-kresbe/graficke-projektivni-metody>>.

⁹ tamtéž

Na svém testu neustále pracovat a snažil se jím komplexně zachytit všechny stránky osobnosti.

Výchovný cíl činnosti:

- Zamyslet se nad možnostmi řešení úkolu
- Zhodnotit vlastní činnost
- Popsat svoji myšlenku

Druh činnosti: výtvarná, dokreslování tvarů, obrazců

Délka činnosti: 10 – 15 minut

Věková skupina: 6 let

Počet dětí: 5

Pomůcky a prostředky: předtištěný papír, pastelky

Příprava: po usazení dětí ke společnému stolu jsem jim ro zdala předtištěný papír s okýnky a předtištěnými tvary a pastelky.

Bezpečnost: tato aktivita není na bezpečnost ni jak náročná. Platí zde pravidla skučného chování, kde děti neběhají s pastelkami po třídě, nehází je po sobě atd.

Motivace: V našem případě nebyla nutná dlouhá a obsáhlá motivace. Děti viděly papír a chtěli vědět, o co jde. Vysvětlila jsem jim tedy, že d o každého okýnka namalují to, co je poprvé napadne.

Postup práce: Děti si vezmou papír, pastelky a do příslušných okýnek, kde je v každém nějaký tvar, domalují celý obrázek. Obrázek volí tak, jak ho vidí. Jak si

myslí, že by se daný tvar nejlépe využil. Nakonec si očíslojí číslicemi 1- 8 obrázky podle toho, jak se jim líbí.

Průběh činnosti: Při přípravě této činnosti jsem nepočítala, že se bude vyvíjet právě takto. První obdélníček, druhý, třetí a pátý, byl zřejmě nad jejich síly. Děti koukaly k sousedovi, radily se a snažily se úkol vyřešit, jak jen to šlo.

Postřehy:

- První okýnko, tečku, zvolily dvě děti jako sluníčko a tři jako kytku.
- Ve druhém okně, políčku s vlnkou, viděly všechny děti patřičný tvar jako část láhve. Tuto skutečnost nepřisuzují náhodě, nýbrž společné práci.
- Třetí políčko, tři svislé čáry, postupně vyšší, dvě děti dokreslily jako kopce, dvě jako vysílačku a jediná Kačka tyto tvary domalovala jako plot.
- Čtvrté políčko, čtvereček, dokreslily děti každý jinak. Natálka domalovala trojúhelník a obrázek pojmenovala jako zvoneček, Kristýnka zvolila také trojúhelník a nazvala ho čtvereček, Kačka namalovala rovnoramenný trojúhelník a zvolila jej jako stan, Kuba tvar domaloval a zvolil jej jako šíp. Poslední Láďa domaloval čtverečku stříšku a byl domeček.
- Páté políčko, jakési téčko, namalovaly holky téměř shodně. Všechny tři domalovaly k horní straně „téčka“ oblouček. Kačka jej pojmenovala jako zmrzlinu, Kristýnka jako jablíčko a Natálka si nevěděla rady. Kubík viděl tvar jako část tužky a Láďa viděl koleje. Domaloval tedy obrovské koleje a k nim ještě vlak.
- Na šestém políčku, kde jsou znázorněny dvě přímky, jež jsou na sebe kolmé, ale nedotýkají se. Natálka přímky domalovala do čtverce, Kristýnka do obdélníku. Kačka a Kuba viděli tužku. Láďa viděl mašinku Tomáše.
- Sedmé políčko, podkova z přerušované čáry, byla Láďou a Kristýnkou domalována jako pusa, Kačka viděla předkreslený obrázek jako nos, Natálka jako srdíčko a Kuba ji obtáhl na podkovu.
- Poslední okénko, půlkruh, děti domalovaly 3x na kolečko, Kačka domalovala tvar na sluníčko a Kuba zvolil půlkruh jako část ptáčka.

Popis obrázků můžeme vidět v přílohách, pod čísly 18 – 22.

Příloha číslo 23. obsahuje samotný Warteggův test, znázorňující část, jež popisuje jednotlivé tvary v políčkách.

Splnění cíle: Z počátku jsem měla dojem, že na děti je tento úkol přeci jen moc složitý a že je tento test určen spíše pro starší. Při vyhodnocování obrázků jsem ale zjistila, že děti jsou kreativní a některé tvary domalovaly zcela originálně. Přemýšlely nad řešením úkolu samy a výsledek mě potěšil. Mé stanovené cíle byly splněny.

Zakončení aktivity: Každý obrázek, který děti namalovaly, mi popsaly. Ptala jsem se jich na to, co namalovaly, jak se to jmenuje a který z jejich obrázků se jim líbí nejvíc.

4. Závěr

V úvodu své práce jsem si stanovila cíl, tedy zjistit jak funguje práce s dětmi, praktické řešení a plnění úkolů, které jsem si pro ně doma připravila.

Pro uskutečnění aplikační části, mi paní vychovatelka v základní škole vybrala různorodé žáky tak, abych sama mohla pozorovat a více si všímat jejich odlišné šikovnosti pro danou aktivitu. Různorodost byla zejména v pohlaví, aktivitě, pozornosti, pečlivosti, zájmech a poslušnosti. V této skupince se mi pracovalo velmi dobře. Uvědomila jsem si, jak je důležité ovládat svoji trpělivost a nedat se ničím vyvést z míry. Děti byly hodné. A to zejména proto, že skupinka byla poměrně malá a tak se moje pozornost dala velmi dobře rozdělit pro všechny. Jak už to ale u dětí bývá, jsou zvědavé, takže se překřikovaly a chtěly vědět, co budeme dělat, někdy mě ani nenechaly dočíst pohádku a už chtěly tvořit. Nebo se také v jejím průběhu snažily zabavit po svém. Snažila jsem se je příliš nenapomínat, neboť jsme nebyly ve škole, ale jakoby v kroužku. Děti ale nesměly rušit ostatní. Před samotnou činností jsme si společně zopakovali, co jsme se dozvěděli a co je našim úkolem tak, aby i ti co je pohádka příliš nebavila, věděli, co mají tvořit.

Úkoly, jež děti plnily, se jim velmi zdařily. Jeden byl hezčí než druhý a přitom žádný stejný. Jen plnění Warteggova testu bylo pro děti složitější, než jsem si myslela. S jeho řešením se každý „popral“ posvém. Ze začátku děti nevěděly. Zkoušely něco vymyslet. Když se myšlenka nedostavila, nakoukly k sousedovi. Nakonec celý úkol dopadl tak, že více než polovina obrázků testu byla stejná, nebo velice podobná.

Jak už jsem se zmínila, práce to byla příjemná. Děti se stále ujišťovaly, jestli takhle je to dobře a jestli mohou tohle udělat takto a takto. Vyžadovaly si moji pozornost a s ohledem k malé skupince jsem jim vyžadovanou pozornost mohla dopřát.

Zjistila jsem tedy, že základem všeho je dokonale připravená práce z mé strany. Jednak co se týče pomůcek i například zadávání úkolů. Aby byly jasné a srozumitelné, bylo nutné si je doma připravit nahlas a osvojit si je.

Při vyhledávání vhodných aktivit pro děti mi byla velikým přínosem kniha: Přehled vývoje dítěte do prenatálního období do 8 let. V přesném popisu dětí v období 6 let (což jsou děti mě ve družině svěřené) jsem se dozvěděla, co je právě pro tento věk důležité. Bylo to zejména dostatek materiálů k tvorbě. Například vybarvování, stříhání, lepení, hry – ať už stolní, nebo pohybové, zásoba knih pro četbu i pro vyprávění podle obrázků.

Jsem velmi ráda, že mě ZŠ L. Ku by dovolila svoji aplikační část ve své družině provést. Děti měly z tohoto zpestření také radost. Nejprve mi Lád'a říkal, že se mu vůbec nechtělo. Paní učitelka jim jenom nastínila, co spolu budeme dělat, ale když sám zjistil, co děláme, už se na další naše společné odpoledne těšil. Měli jsme totiž pro sebe více času, než se dětem dostává ve škole, či ve družině. Děti mi vyprávěly, co dělaly doma, rozpovídaly se také o svých obrázcích a bylo vidět, že pozornost, kterou jim někdo věnuje, si umí patřičně užít.

S odstupem času, kdy jsem některé děti ještě ve družině navštívila, se ke mně děti hlásily a ujišťovaly se, zda jsem to já s kým to „malovali“ a jestli budeme zase ještě někdy něco dělat. Toto setkání bylo velmi příjemné, perfektní zpětná vazba, kdy s jistotou víte, že jste děti nějakým způsobem zaujali a oslovili.

5. Použitá literatura

- ALLEN, K. E., MAROTZ, L. R.: *Přehled vývoje dítěte od prenatalního období do 8 let*, Portál, Praha 2002.
- BABYRÁDOVÁ, H., *Symbol v dětském výtvarném projevu*, Brno: MU, Pedagogická fakulta, 1999.
- DAVIDO, R.: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha, Portál, 2001.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J.: *Pedagogické ovlivňování volného času*, Portál, Praha 2008.
- MACHOLDOVÁ, T., RYŠAVÝ, M.: *Výtvarné práce s pohádkami*, Portál, Praha 2005.
- PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A.: *Pedagogika volného času*, Praha, Portál 2002.
- SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, V., HAZUKOVÁ, H., *Výtvarné čarování*, Praha, UK, Pedagogická fakulta, 2003.
- SVOBODA, M. : *Psychologická diagnostika dospělých*, Portál, Praha 1999.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J.: *Základy arteterapie*, Portál, Praha 2002.
- ŠOC, M.: *Warteggův kresebný test* [online] . Praha, © 2005 – 2008. Promeg, 20. 5. 2007 [cit. 2009-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.promeg.estranky.cz/clanky/grafologie-a-psychologie-v-pismu-a-kresbe/graficke-projektivni-metody>>.

6. Abstrakt

Volný čas dětí můžeme charakterizovat jako dobu, kdy si svobodně vybírají druh činností, které se budou věnovat.

Ve výtvarné tvorbě to můžeme být kreslení, modelování, stříhání, lepení a skládání. Využívají tedy materiály jako je papír, modelovací hmotu, tempery, vodové barvy, pastelky, látky, špejle atd.

Každé věkové období je něčím specifické a tím se i liší nároky na jedince. Činnostmi a jejich realizací můžeme zjistit, jestli vývoj dítěte odpovídá jeho vrstevníkům, zda je nadprůměrný, nebo je u dítěte nutná větší pozornost. Podle tvorby, její volby, provedení, dalších doplňků poznáme i něco z nevědomé oblasti. Trápení, prožitá traumata, radost, touhy a přání.

Výtvarné techniky nám mohou posloužit jednak jako prostředek učení, kdy si dítě osvojuje jemnou motoriku, seznamuje se s barvami, tvary a možnostmi využití a kombinací materiálů. Může sloužit také jako neverbální komunikace, kdy, jak už je výše zmíněno, touto cestou nám o sobě něco řekne. Dá se využít také jako prostředek k uvolnění, odreagování a odpočinku.

Při dětské činnosti je velmi důležitá motivace a schopnost pedagoga dítě vtáhnout do děje, nabídnout mu možnosti jeho tvorby a nepodpořit ho v další činnosti. Pokud má dítě nedostatek prostředků a nemá si z čeho vybírat, je těžké, aby si vybralo svůj trvalý zájem.

7. Abstract

The children's leisure time is characterized as a time when children are free to choose an activity which they will perform on.

It could be a drawing, molding, some cuttings, agglutination and/or composition. Paper, plasticine, colour-box, crayons, shoddy and skewers are used within children's activities.

The children's needs are specific, according to the children's age; consequently they put different demands on individuals.

Through the children's working activities we are able to recognize level of children's development and take care about education when the development is not sufficient. Also we can recognize some hidden aspects as child's troubles, trauma, gaieties, desires and wishes.

Graphic arts can be used as a mean of education, when the child familiarizes with precision hand's movement, colors and shapes familiarization, combination and utilization of different stuff. Also, the working activities could be a mean of child's nonverbal communication when the child wants to send some message to us. The children can also use these working activities simply for a rest and relax.

A motivation is very important for the child. To put the child into the working process and offer him or her number of various activities with support is also important. If the child doesn't have enough possibilities to familiarize with different activities it will be very difficult for him or her to choose some concrete activities as enduring.

8. Seznam příloh

Přílohy k metodice: „Jak broučci malovali motýla“ přílohy č. 1-6.

„Kresba lidské postavy“ přílohy č. 7-12.

„O šnečkovi, který chtěl nový domeček“ přílohy č. 13-17

„Warteggův kresebný test“ přílohy č. 18-22

Warteggův test příloha č. 23.

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Příloha č. 10

Příloha č. 11

Příloha č. 13

příloha č. 14

Příloha č. 15

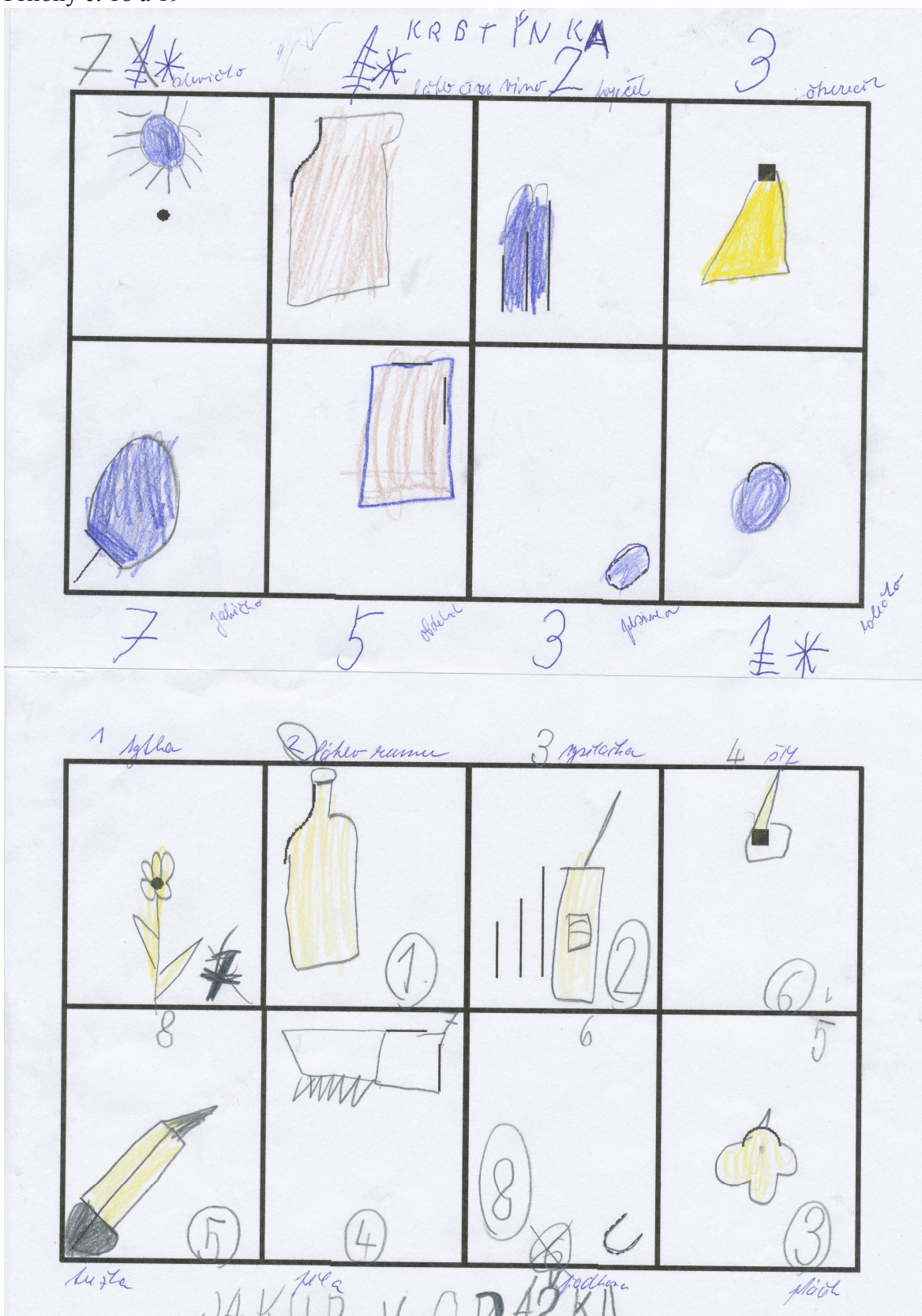
Příloha č. 16

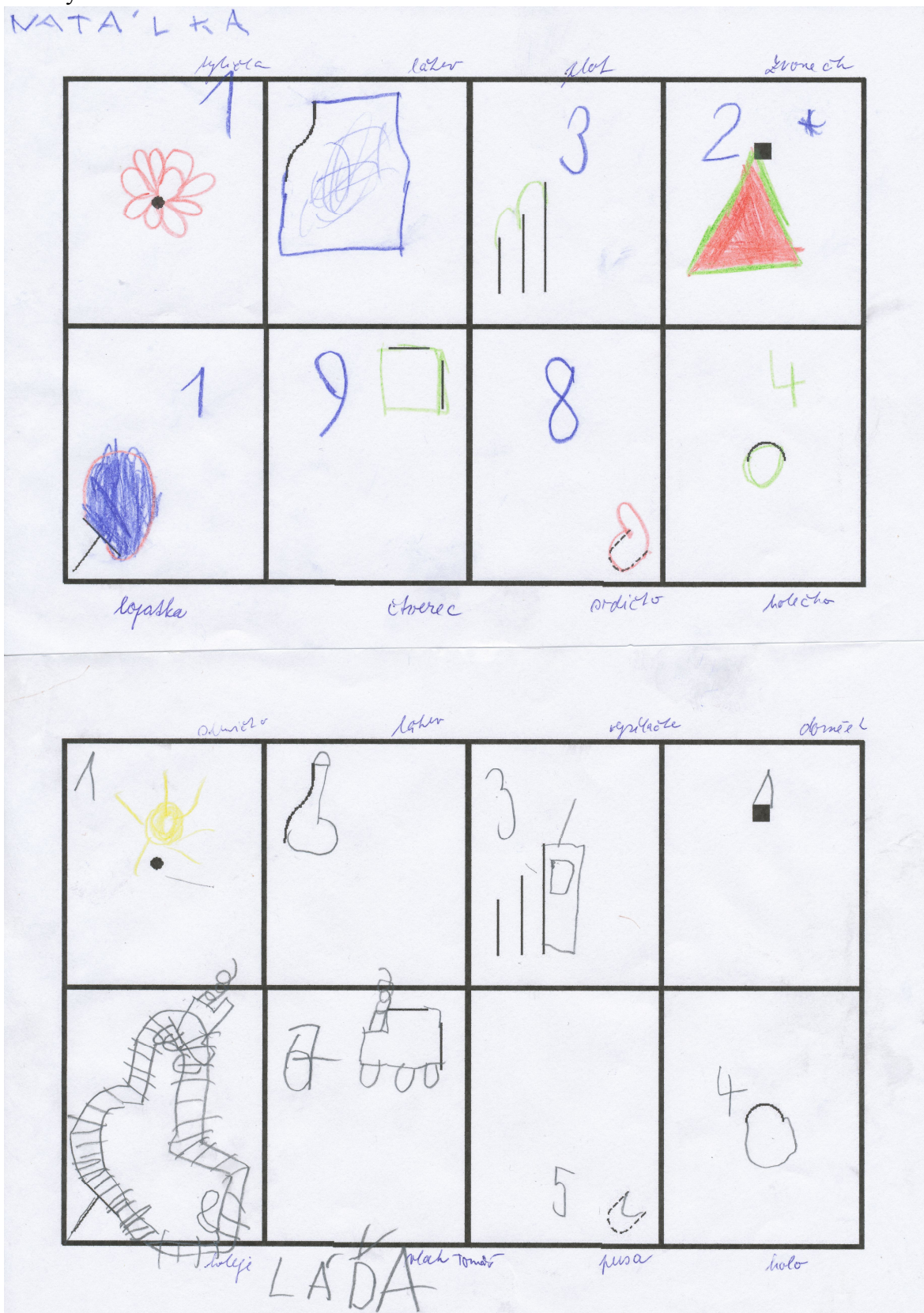
Příloha č. 17

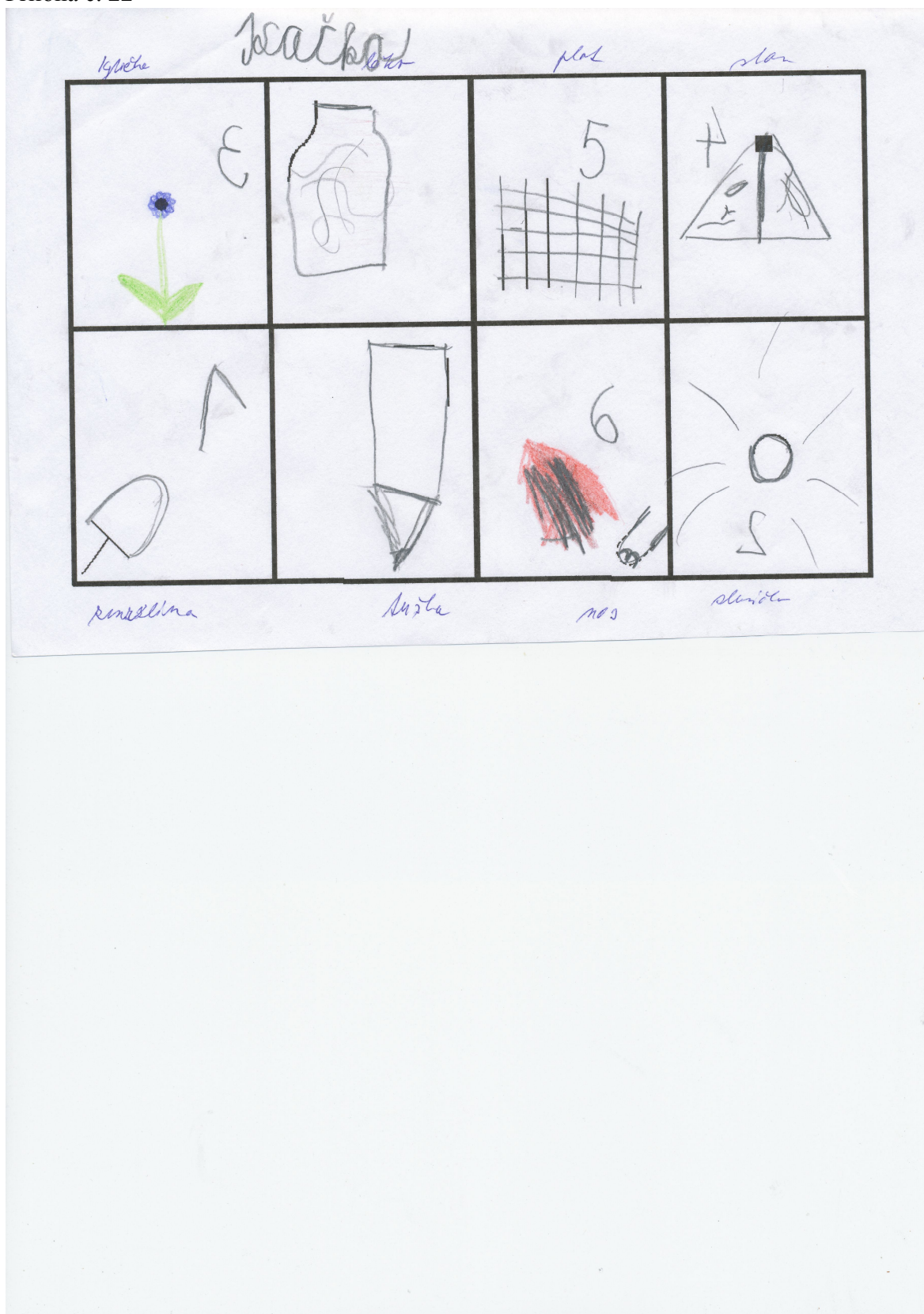
Přílohy č. 18 a 19

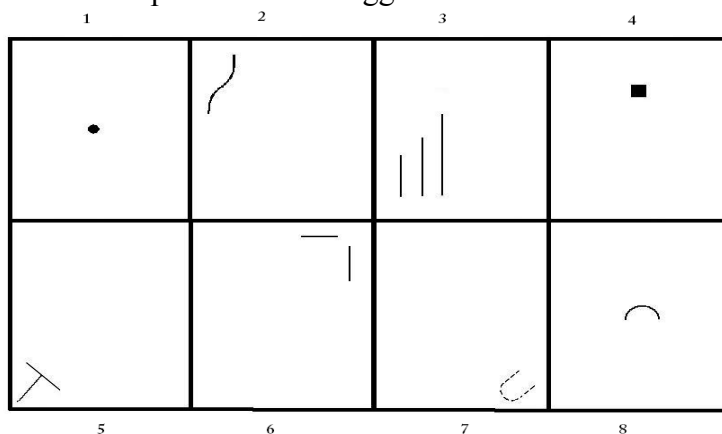
Přílohy č. 20 a 21

Příloha č. 22

Základní rozpracování Wartegova testu

 Jak zkoumaný nevědomě vnímá se prezentuje ve svém okolí.

svůj střed osobnosti, své JÁ a jak

sebejistota - nejistota
 vyzrállost - zranitelnost
 agresivita - deprese

extroverze - introverze
 soběstačnost - závislost

 jaká je citově zabarvená odezva na okolí, na jiné osoby a jaká je ve vztahu k Ty

lehce vyvolatelná rezonance - strohost
 závaznost - nezávaznost

přístupnost - nepřístupnost
 spontánnost - sebeochranné odmítání

 jaká je schopnost nasadit „vývojovou energii“

ctížádost - stagnace, strach postoupit dopředu
 progrese – regrese
 správné, postupné nasazování sebepřeceňování - nedostatek trpělivosti nebo zkušenosti

 jaký je hlavní, zatěžující problém, pramen strachu a komplexů. „Kámen úrazu“

konkrétní odpověď – nedostatečná intuice v tomto bodě
 snaha problém (strach) všeobecně rozmělnit, oslabit

 jaká je schopnost řešit problémy a konfliktní situace

praktické řešení – neschopnost tohoto
obracení této energie na venek – proti sobě
blokády, nerealistické představy a přání

 jaká je schopnost integrace vnější a vnitřní

konkrétní možnost – nemožnost integrace (ev. schizofrenie)

 jaká je představa partnerského svazku a jeho významu na erotické (nikoliv primárně sexuální) úrovni

schopnost vyváženého „dávat – přijímat“ – egoistické, narcistické zaměření
jemnost – hrubost
komplexnost odpovědi

 za jakých okolností se cítí zkoumaný v bezpečném klidu, ochráněn.

všeobecné odpovědi – specifické

Wartegg přisuzuje jednotlivým prvkům tyto vlastnosti:

Spíše ženský akcent 1 – 2 – 7 – 8 jemné, něžné, organicky živoucí

Spíše mužský akcent 3 – 4 – 5 – 6 ztuhlé, vzpřímené, mechanicky napjaté, dynamicky zaměřené, staticky těžké

Psychická oblast jednotlivých znaků

1. **Sebevědomí** – sebeuvědomění – síla Já, koncentrace
2. **Efektivita** – schylnost citů – kontakt – přizpůsobení
3. **Expanze** – aktivita- stálost- intencionální dimenze- nálada
4. **„kámen úrazu“** – vztahy mezi vědomím a nevědomím
Strach – problémy viny- nutkavost
5. **Dynamika** – aktivita- agresivita- řízení vůle
6. **Racionální integrace**- ovládnání – vztah k realitě
Smysl pro jednoduché, konkrétní, praktické
7. **Senzibilita**- schopnost přijímání
měkkost – hrubost
erotika - sexualita
kontakt
8. **Schopnost vazby** – citový základ – pocit ochrany a přijetí